

Holdninger til uddannelse og arbejde blandt unge indvandrere, danskere og deres forældre

Jørgen Goul Andersen

**Holdninger til uddannelse og arbejde
blandt unge indvandrere, danskere
og deres forældre**

Jørgen Goul Andersen

Holdninger til uddannelse og arbejde blandt unge indvandrere, danskere og deres forældre

Arbejdsrapport 20

Udgivet af:

© Rockwool Fondens Forskningsenhed, i kommission hos Syddansk Universitetsforlag

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner,
der har indgået aftale med Copy-Dan og kun inden for
de i aftalen nævnte rammer.

Adresse:

Rockwool Fondens Forskningsenhed
Danmarks Statistik
Sejrøgade 11
DK-2100 København Ø

Tlf. 39 17 38 32

Fax 39 20 52 19

E-post: Forskningsenheden@rff.dk

Hjemmeside: www.rff.dk

ISBN 978-87-90199-19-7

ISSN 0909-9824

November 2008

Oplag: 400 stk.

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

Udgivet med støtte af ROCKWOOL FONDEN

Pris: 99 kr. inklusive 25 % moms

Forord

Rockwool Fonden har siden 1997 prioriteret ikke-vestlige indvandreres levevilkår højt blandt de emner, hvor Fonden gennem forskningsprojekter søger at få lagt ny samfundsvidenskabelig viden frem til landets beslutningstagere og til den offentlige debat. I 2004 besluttede Rockwool Fonden efter flere års forskning i indvandrerens integration på arbejdsmarkedet at igangsætte et projekt, der udelukkende skulle fokusere på unge indvandreres forhold til det danske uddannelsessystem, herunder de unges udbytte af at gå i folkeskolen samt de unges og deres forældres orientering mod arbejde og uddannelse.

Det var i årene forinden blevet klart, at unge ikke-vestlige indvandrere ikke brugte uddannelsessystemet ret meget, og at alt for mange af de, som rent faktisk forsøgte sig med en dansk uddannelsesinstitution, droppede ud af denne. Hvis ikke dette mønster bliver brudt, vil det reelt kunne hindre en egentlig integration af nydanskere på arbejdsmarkedet og dermed i det danske samfund. I løbet af projektperioden er situationen ganske vist blevet noget forbedret, men selve gabet mellem danske unges og ikke-vestlige unges uddannelsesdeltagelse og -resultater, og de dermed forbundne kompetencer i forhold til arbejdsmarkedet, findes stadig.

For at få belyst det vigtige spørgsmål om de unges og deres forældres holdninger til arbejde og uddannelse bad Fonden professor Jørgen Goul Andersen om at stå for en survey blandt ni etniske minoriteter med oprindelse i Eks-Jugoslavien, Tyrkiet, Iran, Irak, Libanon, Pakistan, Somalia, Sri Lanka samt Vietnam. I alt er der opnået svar fra 1.510 svarpersoner med dansk oprindelse og 3.305 fra de ni lande. Hertil kommer 137 personer med andet eller uoplyst oprindelsesland, så den samlede stikprøve omfattede 4.952 personer.

Arbejdsnotatet indeholder nu den mest detaljerede omtale af Jørgen Goul Andersens resultater, idet en mere koncentreret fremstilling samtidig lægges frem i kapitel 3 i *Indvandrerne og det danske uddannelsessystem* (redigeret af undertegnede og udsendt på Gyldendal), der sammenfatter hele Fondens projekt om de unge ikke-vestlige indvandrere i uddannelsessystemet.

Jeg vil her benytte lejligheden til at takke Jørgen Goul Andersen for en meget betydelig indsats ved tilrettelæggelsen og gennemførelsen af surveyen og ikke mindst ved de spændende analyser, der nu publiceres.

I forhold til vores husvært, Danmarks Statistik, er der al mulig grund til at nævne det gode samarbejde med denne institution under ledelse af rigsstatistiker Jan Plovsing. I Forskningsenheden skylder jeg en tak til sekretær Mai-britt Sejberg, som har bistået ved korrekturlæsningen og den grafiske tilrettelæggelse af nota-

tet, mens cand.mag. Bent Jensen har stået for kontakten til vores professionelle og tålmodige udgiver, Syddansk Universitetsforlag.

Som ved Forskningsenhedens øvrige projekter er arbejdet gennemført i fuldstændig videnskabelig uafhængighed – også af Rockwool Fonden, der sædvanen tro har givet projektet ressourcemæssigt tilfredsstillende rammer. Jørgen Goul Andersen og undertegnede skylder derfor Fondens personale, inklusive direktør Elin Schmidt, og ikke mindre Fondens bestyrelse med direktør Tom Kähler som formand, en varm tak for et godt samarbejde!

Rockwool Fondens Forskningsenhed
København, november 2008

Torben Tranæs

Indholdsfortegnelse

1.	Indledning.....	7
2.	Undersøgelsens nærmere tilrettelæggelse	13
3.	Arbejdsorientering.....	17
3.1.	Danskernes orientering til arbejde – en international sammenligning	18
3.2.	Pligt eller lyst til beskæftigelse – og til at ofre sig for jobbet – blandt danskere og indvandrere	22
3.3.	Etniske minoriteter og majoritetsbefolkningen i andre lande.....	25
3.4.	De enkelte etniske grupper	27
3.5.	Indvandrere og efterkommere – unge og forældregenerationen.....	30
4.	Hvad lægges der vægt på ved arbejdet?	35
4.1.	Vægt på anseelse: Kulturfænomen eller indvandrerfænomen?	37
4.2.	Unge og forældregenerationen	39
4.3.	Sammenfatning.....	40
5.	Erhvervsprestige.....	41
6.	Orientering til uddannelse	45
6.1.	Bevidstheden om nødvendigheden af uddannelse.....	45
6.2.	Nærmere om motiver til uddannelse	48
6.3.	Betydning af ”traditionelle” holdninger	51
6.4.	Konklusion	53
7.	Ressourcer, trivsel mv.	55
7.1.	Ressourcer	55
7.2.	Trivsel.....	57
7.3.	Det faglige udbytte	59
8.	Sammenfatning.....	63
	Referencer	65
	Bilag 1. Undersøgelsens data.....	69
	Litteratur fra Rockwool Fondens Forskningsenhed 2004-2008.....	74
	Rockwool Fondens Forskningsenhed på Internettet	78

1. Indledning

Fra de fleste europæiske lande er det et velkendt fænomen, at andengenerationsindvandrere hyppigt møder problemer i uddannelsessystemet på vejen mod integration på arbejdsmarkedet og samfundet (Heath & Brinbaum, 2007). Som det også er fremgået af nærværende projekt, er Danmark ingen undtagelse – i hvert fald ikke i positiv retning. Nogle af problemerne knytter sig til de unges særlige status som indvandrere (Heath & Cheung, 2008), andre er mere generelle udslag af, at den sociale ulighed på uddannelsesområdet tenderer mod at gå i arv fra generation til generation (Hansen, 1995; Jæger et al., 2003; Klausen, 2007).

Men den sociale arv kan brydes. Det gælder også den særlige etniske ulighed. Flere europæiske lande har eksempler på enkelte etniske grupper, hvor de unge har klaret sig ganske glimrende i uddannelsessystemet (Heath & Brinbaum, 2007). I nogle lande – specielt traditionelle indvandrerlande – er det endda ret typisk, at indvandrere af anden generation oplever succes i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Det har USA delvist været et eksempel på, men det gælder langt fra alle etniske grupper. Som påvist af Boyd (2002) og Viby Mogensen (2006) er billedet mere entydigt positivt for Canada, end det er for USA. I forsøget på at forklare, hvad der øjensynligt lykkes så godt i Canada, har man bl.a. drejet kikkerten mod indvandrernes og deres efterkommeres orientering til arbejde og uddannelse. Således er det vist, at de canadiske førstegenerationsindvandrere har en orientering mod arbejde, som er stærkere end for de canadiere, der er født i landet. For anden generation aftager den ekstraordinære arbejdsorientering, så den kommer mere på niveau med befolkningen som helhed. Men til gengæld tiltager orienteringen mod uddannelse (Nevitte & Kanji, 2003). Det kunne mao. se ud til, at en ekstraordinært stærk orientering mod hhv. arbejde og uddannelse kan hjælpe hhv. første- og andengenerationsindvandrere til at overkomme nogle af de barrierer, der også gør sig gældende for indvandrere i traditionelle indvandrerlande.

Nu er der naturligvis stor forskel på den indvandring, der er strømmet til Canada, og den, der har gjort sig gældende i Danmark (Viby Mogensen & Matthiessen, 2000). I Canada som i en række andre lande har der været tale om en stærk arbejdskraftindvandring, mens flygtninge og familiesammenførte har vejet tungt i Danmark. Derfor kan det måske ikke undre, at arbejdsorienteringen i første generation er meget stærk i Canada. Men det ændrer ikke ved, at orienteringen til arbejde og uddannelse kan være vigtige medvirkende faktorer, der påvirker mulighederne for integration på arbejdsmarkedet, herunder muligheden for at bryde den sociale arv. Derfor er det af værdi at få afdækket, hvordan det ligger med arbejds- og uddannelsesorienteringen hos unge andengenerationsindvandrere og deres forældres generation i Danmark, og hvordan den påvirkes af omgivelsernes holdning. Det er emnet for denne rapport, der bygger på en interviewundersøgelse gennemført efteråret 2006 - foråret 2007 af unge med

oprindelse i ni forskellige ikke-vestlige lande. Undersøgelsen omfatter ud over de unge af anden etnisk herkomst også interviews med forældregenerationen, samt med tilsvarende grupper af danske unge og forældre mv. I alt er der indsamlet interviews fra knap 5.000 svarpersoner (se bilag 1 for en mere fyldig redegørelse).

Orienteringen til arbejde og uddannelse er vigtig af flere grunde. Først og fremmest naturligtvis fordi det i sig selv må antages at være vigtigt for fremtidsudsigterne på arbejdsmarkedet, og herunder evnen til at overvinde de barrierer, der eksisterer også for andengenerationsindvandrere på det danske arbejdsmarked. Et stærkt ønske om arbejde og uddannelse er naturligtvis ikke i sig selv tilstrækkeligt, men trækker dog i den rigtige retning. Til gengæld kan man ikke uden videre tage for givet, at indvandrere og deres efterkommere har en lige så stærk orientering mod beskæftigelse som danskernes, der internationalt set har vist sig at være exceptionelt høj (Svallfors et al., 2001). Det skyldes delvist den protestantiske tradition for en streng arbejdsetik, der den dag i dag skiller de nordvesteuropæiske lande ud. Men når Danmark ligger helt i top på ønsket om arbejde, skyldes det utvivlsomt også mere ”moderne” elementer, herunder at arbejdet er kilde til identitet, social kontakt og i stigende grad selvrealisering. Orienteringen til arbejde rummer i det hele taget en række forskellige motiver, holdninger og værdier, som også har indlysende betydning for orienteringen til uddannelse. De kan være temmelig forskellige fra land til land, også i Vesteuropa. Men hvordan sådanne motiver, holdninger og værdier ser ud blandt indvandrere og deres efterkommere i Danmark, ved vi meget lidt om.

Orienteringen til arbejde og uddannelse kan også have betydning for, hvilken offentlig politik, der kan antages at virke. Hvis motivationen er for svag, kan der være behov for påvirkninger eller økonomiske lokkemidler. Er uddannelses- og arbejdsorienteringen stærk blandt indvandrere og deres efterkommere, peger det i retning af andre indsatsområder, herunder kvalifikationer og andre barrierer. Motiverne kan dog være mangesidede. Hvis uddannelse og arbejde først og fremmest ses som et instrument til at opnå adgang til økonomisk vinding – som det lidt firkantet sagt er tilfældet i økonomisk teori – så må økonomiske incitamenter til at uddanne sig og til at komme i arbejde antages at spille en ikke uvæsentlig rolle. Hvis uddannelse og arbejde omvendt ses som en værdi i sig selv – eller som noget, man bare har eller får som den mest indlysende ting i verden (uden at reflektere nærmere over det), så får økonomiske incitamenter en mere underordnet betydning. I så fald må den offentlige politik i højere grad fokusere på andre faktorer, der hæmmer mulighederne i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. F.eks. har de protestantiske lande traditionelt været præget af en streng arbejdsetik, og de skandinaviske lande er som nævnt kendt for en ekstraordinært stærk arbejdsorientering, hvor folk normalt ville vælge at arbejde, også selv om de ikke behøvede pengene. Det er nok en underliggende forudsætning for, at man traditionelt i Skandinavien har kunnet føre en

arbejdsmarkedspolitik kendetegnet ved forholdsvis svage økonomiske incitamenter.

Protestantisk arbejdsetik er dog langtfra den eneste drivkraft ud over pengene. Der er mange motiver til at arbejde (Clement & Goul Andersen, 2006). I Danmark er sociale kontaktbehov også en af de faktorer, der vejer tungt, ikke mindst blandt ledige (Goul Andersen, 2003). Videre er Danmark et af de lande, hvor folk oplever størst indflydelse på deres arbejde i dagligdagen (Goul Andersen & Rossteutscher, 2007). Og de skandinaviske lande hører til de rige lande, hvor såkaldt "post-materielle" værdier langt hen ad vejen har taget over fra de "materielle" (Inglehart, 1997). Det betyder ikke, at økonomiske motiver er ligegyldige. Men det betyder bl.a., at de økonomiske udsigter ved at tage uddannelse ofte er underordnet ønsket om selv-realisering via uddannelse og arbejde. Igen betryggende i forhold til, at uddannelse gennemgående ikke i samme grad "betaler sig" rent økonomisk, som det er tilfældet i mange andre lande.

Denne motivationsstruktur kan imidlertid tænkes at være ganske forskellig på tværs af kulturer. Den kan være påvirket af, hvilke typer af jobs og uddannelse, der er udsigt til. Og der kan være forskelle i kønsrollenormer, der betyder, at kvinder fra forskellige kulturer ikke i samme grad oplever socialt samvær endside selvrealisering på arbejdspladsen som særlig vigtigt – her behøver man blot sammenligne Danmark i dag med Danmark for 4-5 årtier siden. Tidligere undersøgelser af forskelle i værdier og normer mellem udlændinge og danskere har netop peget på, at der er forskelle i kønsrollenormer, som også synes at have en vis bestandighed over generationer (Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark, 2007a: 12-15, 59-61, 81; 2007b: 181-187). Der blev dog i denne undersøgelse anvendt forholdsvis "bløde" spørgsmål, som desuden kan afkodes lidt forskelligt af danskere og indvandrere, fordi danskerne er opdraget til at være på vagt over for slet tilsløret kønsdiskrimination. Under alle omstændigheder er spørgsmålet, hvor stærke sådanne forskelle er – og i hvor høj grad sådanne forskelle i givet fald påvirker orienteringen til uddannelse og arbejde. Et lignende spørgsmål kan rejses fsv. angår det, man kunne kalde "traditionel" kulturel orientering i det hele taget, herunder også religiøsitet.

Et sted mellem de materielle og de postmaterielle tilskyndelser til uddannelse finder man de prestigemæssige: Kan uddannelse ikke give håb om økonomisk overflod, kan den dog give en vis prestige. Anseelse og anerkendelse er i almindelighed en stærk og undertiden noget overset menneskelig drivkraft, der måske ofte overgår de materielle belønninger, ikke mindst for mennesker, hvis materielle udkomme er nogenlunde vel sikret. Da det til dels er et højstatusfænomen at lægge stor vægt på uddannelse, kunne man godt forestille sig, at statusfaktoren alt andet lige ville trække unge indvandrere ned i uddannelsesmæssigt ambitionsniveau. Men man kan også forestille sig, at uddannelse netop for indvandrere er et særligt attraktivt gode, fordi uddannelse både giver status i familien

og kan kompensere for den oplevelse af lavstatus, som ofte bliver etniske minoriteter til del i samfundet.¹

Hvis den sidste mekanisme virker, kan ønsket om anseelse og anerkendelse styrke de unges ambitionsniveau. Men det kan dog også i værste fald være en hæmsko, hvis det får unge indvandrere til at sigte forkert i forhold til, hvad der er realistisk. Det kan f.eks. være tilfældet, hvis aspirationerne retter sig mod et niveau, den enkelte ikke har mulighed for at klare. I den forbindelse kan man f.eks. også forestille sig, at normer og værdier – og herunder ikke mindst uddannelses- og erhvervsprestige – kan være forskellige på tværs af kulturer blandt indvandrere. Indvandrere har alene deres status som indvandrere til fælles, men er indbyrdes meget forskellige, når det gælder den kulturelle baggrund. Derfor skal vi i nogen grad forsøge at dechiffrere, hvad der kan skyldes status som indvandrere/efterkommere, og hvad der kan skyldes forskelle i kultur.

Man kan også forestille sig, at nogle har et utilstrækkeligt kendskab til uddannelses- og stillingsmuligheder. I værste fald kunne man forestille sig, at dette kunne smelte sammen med statusforventninger til ret stereotype forestillinger og ønsker om uddannelse. Det vil i givet fald være naturligt at forvente, at dette i højere grad gælder forældregenerationen, sammenlignet med danske forældre, mens unge andengenerationsindvandrere og jævnaldrende etniske danskere formentlig adskiller sig mindre. I den forbindelse kan man dog forestille sig, at familien kan spille en relativt større rolle for uddannelsesvalget blandt andengenerationsindvandrere end blandt danskere. På dette punkt viser tidligere undersøgelser imidlertid, at værdierne ikke er særligt forskellige (Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark, 2007a: 194-95). De spørgsmål, der ved den lejlighed blev stillet, var dog relativt ”skrappe” og drejede sig om ligefrem at ”bestemme” over børnene. Og spørgsmålene drejede sig alene om værdier, ikke om faktisk påvirkning. Forskellen kan godt tænkes at være større på ”blødere” spørgsmål.

I det ovenstående er der kredset meget om de unges uddannelsesmæssige ambitioner – om de er stærke nok, og om de i givet fald er tilstrækkeligt realistiske. Man kan imidlertid sætte et spørgsmålstegn ved, om det er ambitionerne, der er den kritiske variabel, hvad socialpsykologiske faktorer angår. Nyere studier af danske gymnasieelever tyder på, at det i hvert fald for denne gruppe er selvtilliden og ikke ambitionerne, der er den begrænsende faktor – og netop selvtilliden er i langt højere grad statusbestemt (Klausen, 2008). Det kræver næppe den store fantasi at forestille sig, at nogle unge

---

¹ Amerikansk historie er rig på eksempler på, at det sidste ikke altid lykkes helt, og en af den politiske sociologis klassikere i 1950'erne var studiet af den ”statusinkonsistens” (Lenski, 1954), som f.eks. højtuddannede sorte kunne opleve mellem deres etniske og uddannelsesmæssige status, andre mellem indkomst og uddannelse, samt af den frustration og de politiske reaktioner, der kunne være forbundet hermed (Orum, 1974).

indvandrere kan have problemer med selvtilliden, sammenlignet med danskere. Derfor vil det også indgå i undersøgelsen her.

Selvtillid er stærkt statusbestemt, og en række af de problemer, indvandrere oplever i uddannelsessystemet, er formentlig i højere grad effekter af social status og dårlige levekår i almindelighed, end de er effekter af indvandrerstatus som sådan. Mere generelt er der grund til at afdække de sider af indvandreres levekår, som ikke kan aflæses ud af offentlige statistikker, herunder betingelser for at læse lektier og mere generelt følge med. Også den hjælp, man kan få i familien, er interessant her: Det er ikke givet, at normerne er de samme på tværs af kulturer mht. at hjælpe børnene med skolearbejdet, og selv om normerne er de samme, er det usikkert, om mulighederne er det. Førstegenerationsindvandrenes uddannelsesbaggrund er meget forskellig og tæller nogle med højere uddannelse, men også mange med meget ufuldstændig og i enkelte tilfælde næsten ingen skoleuddannelse, specielt blandt kvinder. Men uanset uddannelsesbaggrund vil der uundgåeligt være mange, hvor sproget fungerer som en barriere for at hjælpe børnene, sammenlignet med de muligheder, danske forældre har. Derfor vil dette også indgå i undersøgelsen – og herunder spørgsmålet, om der i givet fald er alternativer (f.eks. hjælp fra søskende), der i en vis udtrækning kan kompensere herfor.

Alle disse og andre faktorer ville det være relevant ikke alene at undersøge som selvstændigt emne. Det ville også være relevant at undersøge, hvorledes det påvirker de unges uddannelses- og erhvervsmæssige præstationer. Det har vi dog kun begrænset mulighed for i en tværsnitsundersøgelse. Vi har heller ikke nogen sammenkobling med registeroplysninger, der f.eks. kunne indicere sammenhæng med hidtidige præstationer. På længere sigt vil det være muligt at opbygge en panelstudie og undersøge, hvorledes orienteringen til uddannelse og arbejde mv. påvirker de senere præstationer i uddannelsessystemet og bagefter. Det må i denne omgang hovedsagelig blive ved gisninger, men vi kan måske udpege nogle enkelte af de faktorer, som det fremover vil være værd at interessere sig for, og vi har desuden nogle subjektive indikatorer for, hvorledes de unge selv oplever deres uddannelsesforløb – om de generelt føler, det går godt, om de føler sig på rette hylde, og om de finder det lidt for svært. Hertil kommer nogle spørgsmål om den generelle trivsel under uddannelsen, som også kan antages at have betydning for udfaldet.

Efter en indledende beskrivelse af datamaterialet koncentrerer analysen i denne rapport om tre hovedpunkter: Orientering til arbejde, orientering til uddannelse, samt ressourcer og selvtillid. De to første punkter overlapper, hvilket er baggrunden for, at spørgsmålene om, hvilke aspekter, der værdsættes ved et arbejde, samt spørgsmålet om erhvervsgruppers prestige er udsondret som selvstændige kapitler.

2. Undersøgelsens nærmere tilrettelæggelse

Stikprøven er baseret på ni etniske minoriteter, udtrukket fra Danmarks Statistiks registeroplysninger om oprindelsesland for indvandrere og efterkommere. Der er ikke skelnet mellem indvandrere og efterkommere i undersøgelsen. Om de unge er født i landet, hvilket gør dem til ”efterkommere”, eller de er kommet hertil som små, hvilket gør dem til ”indvandrere”, er ikke særlig væsentligt for formålet her. Vi omtaler nogle gange under ét de unge som ”andengenerationsindvandrere”, selv om nogle af dem formelt er ”indvandrere”. Det afgørende er, at de stort set alle har (haft) herboende forældre.

De ni etniske minoriteter er personer med oprindelsesland i Eks-Jugoslavien (bl.a. Bosnien, men også de øvrige områder), Tyrkiet, Iran, Irak, Libanon/statsløse (normalt palæstinensere), Pakistan, Somalia, Sri Lanka samt Vietnam. Oplysningerne fra Danmarks Statistik har der ikke kunnet opnås tilladelse til at overføre til datamaterialet, hvorfor analyserne er baseret på svarpersonernes egne oplysninger om oprindelsesland. Det giver dog næppe de store fejl. Nogle af svarene har interviewerne ikke kunnet finde ud af at indplacere, men da der er stillet åbent spørgsmål efterfølgende, har det været muligt at kode disse. I alt 41 af de 87 svarpersoner, der har angivet oprindelseslandet til et ”andet vestligt land”, og 77 af de 132, der har oplyst et ”andet ikke-vestligt land”, har oprindelse i et af ovennævnte ni lande.¹

I alt er der opnået svar fra 1.510 svarpersoner med dansk oprindelse og i alt 3.305 personer med de ni oprindelseslande for de undersøgte etniske minoriteter. Hertil kommer 137 personer med andet eller uoplyst oprindelsesland, så den samlede stikprøve omfattede 4.952 svarpersoner. Svarprocenten var 65 pct. for de udtrukne danskere og 48 pct. for de udtrukne svarpersoner fra de ni minoriteter (jf. bilag 1).

Selv om det sidste tal er omkring det normale for undersøgelser af indvandrere – og i stigende grad også for ”almindelige” danskere – så bør det overvejes, om bortfaldet kan give anledning til systematisk skævhed i resultaterne. Det kunne i princippet tænkes, at de, der var interviewet, var de mest assimilerede, mens den kulturelle afstand var større for dem, der ikke er interviewet.

Dette kan ikke helt udelukkes, men andelen af beskæftigede (ekskl. midlertidigt fraværende) synes ikke overdrevent høj: 63 pct. blandt mændene i forældregenerationen, 49 pct. blandt kvinderne – mod hhv. 93 og 80 pct. for den tilsvarende gruppe af danskere. Når det gælder kulturelle aspekter, har vi

---

¹ De resterende 46 fra vestlige lande og 55 fra ikke-vestlige lande indgår, fordi personer med dansk og anden oprindelse (ud over de ni lande) rent teknisk indgik i en restgruppe, hvorfra stikprøven af danskere blev trukket.

medtaget nogle spørgsmål om brug af tørklæde, religiøsitet, vægt på religion i opdragelse mv., som er nogle af de faktorer, der adskiller skarpest – og som er kendt, også blandt indvandrere, næsten som symboler på den type af kulturelle forskelle, der er mest udbredt modvilje imod blandt danskere. Her ser det imidlertid ikke ud til, at svarpersonerne skulle være specielt ”danske” – eller tilbøjelige til at give svar, der kunne ”behage” danskerne. Selv om bortfaldet næppe kan antages at være helt neutralt, må vurderingen være, at der ikke er grundlag for at frygte, at resultaterne skulle være systematisk fejlvisende.

Stikprøverne blev af hensyn til den statistiske sikkerhed udtaget med en vis overrepræsentation af de mindste indvandrergrupper (iranere, vietnamesere, tamiler) og en tilsvarende underrepræsentation af de største (eks-jugoslaver og tyrkere).² For at lade de enkelte etniske minoriteter veje nogenlunde i overensstemmelse med deres andel af befolkningen, er der anvendt en simpel, aggregeret vejning i alle de tabeller, hvor der ikke er opdelt på de enkelte etniske grupper. De præsenterede oplysninger skulle således – bortset fra aldersskævheden – være repræsentative for de ni største etniske minoriteter, der tilsammen dækker 2/3 af indvandrere og efterkommere med såkaldt ”ikke-vestligt oprindelsesland”.

I tabel 1 er vist fordelingen af svarpersonerne på oprindelsesland og størrelsen af den tilsvarende gruppe i den samlede befolkning. Tilsammen repræsenterer de ni etniske grupper godt 225.000 eller ca. 2/3 af de personer her i landet, der iflg. Danmarks Statistik har et ikke-vestligt oprindelsesland. De øvrige fordeler sig på et meget stort antal lande, og langt de fleste grupper er temmelig små. I tabellen er vist antallet for de fem største af de ikke-undersøgte etniske minoriteter, dvs. alle dem, der tæller mere end 5.000 personer – personer med oprindelse i Afghanistan, Marokko, Kina, Thailand og Filippinerne.

---

² Stikprøverne er koncentreret om de unge og den tilhørende forældregeneration, men der er herudover udtrykt et lille antal svarpersoner fra de øvrige aldersgrupper, så man i princippet kan danne en befolkningsrepræsentativ stikprøve ud fra denne ”disproportionalt stratificerede stikprøve”.

Tabel 1. Oversigt over oprindelsesland for de foretagne interviews, samt størrelsen af de enkelte grupper iflg. Danmarks Statistik pr. 1.1.2007.

Oprindelsesland	Befolkning 1.1.2007	Antal svar- personer	Vægt ved sammen- lægning
1. Danmark	4.969.384	1.510	1,0000
2. Eks-Jugoslavien i alt	45.746	456	1,4700
3. Tyrkiet	56.140	641	1,2833
4. Iran	14.551	363	0,5874
5. Irak	27.370	464	0,8643
6. Libanon	22.962	311	1,0819
7. Pakistan	19.244	251	1,1234
8. Somalia	16.193	224	1,0593
9. Sri Lanka	10.254	314	0,4785
10. Vietnam	13.093	281	0,6827
Total	225.553	3.305	
Andre ikke-vestlige lande	104.972	55	1,0000
Ikke-vestlige lande i alt	330.525		
Uoplyst, statsløse	(3.499)	36	1,0000
Vestlige lande i alt	147.175	46	1,0000
Indvandrere + efterkommere	477.700	3.442	
Hele befolkningen	5.447.084	4.952	
Etniske grupper over 5.000 personer, der ikke er medtaget i undersøgelsen			
Afghanistan	11.554		
Marokko	9.240		
Kina	8.045		
Thailand	7.771		
Filippinerne	6.146		

3. Arbejdsorientering

Indvandreres og efterkommeres orientering mod arbejde er både interessant, fordi arbejdsorientering i sig selv kan påvirke chancerne på arbejdsmarkedet, og fordi arbejdsorienteringen hænger ret nøje sammen med orienteringen mod uddannelse. En canadisk undersøgelse (Nevitte & Kanji, 2003) har peget på, at en stærk arbejdsorientering kan være medvirkende til en vellykket integration af førstegenerationsarbejdere på arbejdsmarkedet i Canada. Med tiden, og især for anden generation, klinger denne stærke arbejdsorientering af, hvor den til gengæld afløses af en stærk orientering mod uddannelse.

Begge dele kunne tænkes at være anderledes i Danmark. Både fordi indvandringen i Canada i højere grad end i Nordeuropa har været en decideret arbejdskraftindvandring, fordi den etniske sammensætning er forskellig, og måske fordi den canadiske velfærdsstat – selv om den er væsentligt mere ”europæisk” end velfærdsstaten i USA – i højere grad gør selvforsørgelse nødvendig. Man kan dog også forestille sig, at mentaliteten ikke er så forskellig endda, men at indvandrere og efterkommere i Danmark møder flere og andre problemer og barrierer end i Canada.

Når arbejdsorienteringen er interessant for uddannelsesorienteringen, skyldes det, at arbejdsorientering ikke udelukkende er et spørgsmål om større eller mindre arbejdsvillighed. Dette aspekt er vigtigt, men begrebet er væsentligt bredere. Derfor er orientering til arbejdet heller ikke kun et spørgsmål om mere eller mindre, stærkere eller svagere. Arbejdsorientering er et begreb med mange aspekter – og i øvrigt er allerede vores viden om danskernes orientering til arbejde ret mangelfuld og spredt, hvilket fsv. er påfaldende i lyset af den politiske interesse for at øge arbejdsudbuddet. Vi ved dog netop pga. interessen for de ledige, at arbejdsvilligheden generelt er høj (Larsen, 2003; Goul Andersen, 2003; Madsen et al., 2006), hvilket måske kan medvirke til at forklare, at langtidsarbejdsløshed altid har været mindre udbredt i Skandinavien end i de fleste andre lande. Den arbejdsmotivation og fleksibilitet, der har været målt, har dog dybere rødder, og det er dem, der er af interesse her. Således har internationale sammenligninger vist en meget stærk orientering mod arbejde i Skandinavien – i nogle, men ikke i alle henseender.

I forskningen har man traditionelt skelnet mellem ”employment commitment” og ”organizational commitment” (Svallfors et al., 2001). Det første vedrører ønsket om i det hele taget at have et arbejde. Det andet drejer sig om, i hvilken grad, man vil ofre sig for arbejdet. Internationalt har danskerne traditionelt ligget helt i top på det første, men ikke på det sidste. Både ønsket om beskæftigelse og villigheden til forpligtelse på jobbet rummer dog to aspekter. Danskernes stærke følelse af, at de må eller bør have et arbejde, helt uanset om man har økonomisk behov for pengene eller har økonomisk udbytte af arbejdet, kan bunde i det, der er kaldt den protestantiske etik med dens strenge syn på arbejdspligt. Men det

kan også bunde i en moderne, ”post-materiel” arbejdsorientering, hvor arbejdet er en kilde til eller arena for selvrealisering. Tilsvarende er der i dag to aspekter af følelsen af forpligtelse over for arbejdet: Villigheden til at arbejde hårdt og længe kan fremmes af selvrealiseringsmotivet. Men i alt fald blandt danskere kan det næsten ikke nævnes, uden at man associerer til ”work-life balance”, altså balancen mellem arbejdsliv og (først og fremmest) familieliv – et område, hvor normerne må antages at være stærke i dagens Danmark.

Vi starter med at se nærmere på denne ”commitment” til arbejde. Hvor stærk er den, og er der nogen forskel på denne følelse af pligt eller lyst til at arbejde mellem danskere og etniske minoriteter – herunder naturligvis ikke mindst de unge? Det fører imidlertid straks videre til spørgsmålet om, hvad man oplever som kendetegnende for et *godt* arbejde. Herfra er forbindelsen ikke lang til, hvad man via uddannelsen gerne vil stræbe imod – hvis man kan. Er det de samme faktorer, danskerne og de etniske minoriteter lægger vægt på, eller betoner indvandrere og deres efterkommere delvist andre aspekter end danskerne? Og hvis de gør, skyldes det så primært, at de er indvandrere – eller skyldes det mere kulturbårne forskelle? Hvis det første er tilfældet, må vi forvente stor overensstemmelse på tværs af forskellige kulturer blandt de etniske minoriteter. Vi må også forvente at finde lignende tendenser i andre lande. Hvis kulturforskelle er forklaringen, må vi forvente stor variation mellem de enkelte indvandrergupper. Endelig skal vi nedenfor undersøge forskellige erhvervsgruppers prestige blandt indvandrere og efterkommere. Dels fordi anseelse netop synes at være en særlig motivationsfaktor blandt indvandrere, dels fordi en sådan analyse kan sige noget om, i hvilken retning uddannelsesønskerne ideelt ville gå, hvis de unge havde mulighederne. Hvis ønskerne afviger fra mulighederne, kan det både pege på behovet for at forbedre mulighederne for at opnå det ønskede – og for at justere forventningerne bedre i forhold til de muligheder, der faktisk foreligger.

3.1. Danskernes orientering til arbejde – en international sammenligning

Vi har ikke rigtigt noget begreb på dansk, der dækker ”commitment”, der både kan omfatte pligt og lyst, men vi skal belyse begge dele – både i forhold til det at være i beskæftigelse og i forhold til den ekstrainsats, man er villig til at yde på jobbet. Vi kan starte med at se på danskernes placering i en international sammenhæng, hvor tabel 2 viser resultaterne fra det såkaldte International Social Survey Programme, ISSP – et samarbejde mellem ca. 40 lande. Vi har her benyttet en ny undersøgelse fra 2005, der opdaterer og udbygger den foreliggende viden baseret på en undersøgelse fra 1997. Når det gælder følelsen af, at man må eller bør have et arbejde, ligger danskerne og nordmændene fortsat helt i top i 2005 med 75-76 pct., der ville arbejde, selv om de ikke havde brug for pengene. I Danmark er der 41 pct., der er ”helt enige”, hvilket kun kan matches af et enkelt land: Japan. Japanerne når dog ikke danskerne, når man ser på ”delvist enige”. Til gengæld er der kommet nye lande med siden 1997, og de viser en lige så omfattende trang til beskæftigelse i så forskellige lande som

Schweiz og Taiwan – dog tager de adspurgte i disse lande større forbehold og erklærer sig oftere kun ”delvist enige”.

Tabel 2. Danskeres arbejdsmotivation i international sammenligning, 2005. Pct.

	Vil foretrække at arbejde uanset behov for pengene			Vil arbejde mere end krævet, for at virksomheden kan klare sig		
	Helt enig	Delvis enig	Enig i alt	Helt enig	Delvis enig	Enig i alt
Danmark	41	34	75	27	39	66
Norge	18	58	76	15	46	61
Sverige	13	56	69	9	33	42
Finland	6	30	36	7	25	32
Tyskland	22	47	69	18	46	64
Schweiz	13	61	74	24	52	76
Frankrig	18	40	58	5	18	23
Spanien	11	30	41	10	25	35
Portugal	17	39	56	20	43	63
UK	10	46	56	17	47	64
Irland	17	49	66	27	48	75
USA	14	50	64	36	44	80
Canada	8	51	59	19	45	64
Australien	9	53	62	12	50	62
New Zealand	10	60	70	17	50	67
Japan	41	24	65	27	34	61
Syd-Korea	22	45	67	23	45	68
Taiwan	12	68	80	15	64	79
Ungarn	15	42	57	15	41	56
Tjekkiet	10	34	44	10	43	53
Slovenien	13	33	46	14	42	56
Bulgarien	12	22	34	18	37	55
Rusland	14	26	40	10	27	37
Mexico	32	35	67	40	33	73
Philippinerne	12	33	45	22	52	74
Dominik. Republik	16	48	66	23	63	86
Sydafrika	15	28	43	30	48	78

Kilde: Egne beregninger på basis af ISSP 2005.

Blandt skandinaverne er svenskerne sakket lidt bagud og ligger nu nogenlunde på linje med tyskerne, mens japanerne ligger en anelse lavere. Frankrig, Spanien og Portugal ligger væsentligt lavere. Finnerne falder tilsyneladende helt uden for det skandinaviske mønster. Også Storbritannien ligger relativt lavt med 56 pct., mens de øvrige engelsktalende lande falder midt imellem. I USA og Canada er tallene hhv. 64 og 59 pct. mod 75 pct. i Danmark. På den baggrund er det heller ikke så svært for de canadiske indvandrere at overgå canadierne. Endelig ligger de tidligere socialistiske lande i Central- og Østeuropa næsten alle meget lavt på følelsen af ”employment commitment”.

Den (på nationalt plan) lave ”employment commitment” forhindrer dog ikke arbejdskraften fra Central- og Østeuropa i at være efterspurgt i Vesteuropa. Det sidste kan måske hænge sammen med, at villigheden til at tage en ekstra tøm, hvis det er nødvendigt for virksomheden, er relativt pæn i disse lande. Netop på villigheden til at gøre en ekstra indsats for virksomheden har skandinaverne traditionelt ikke skilt sig ud. I 2005 topper USA listen, efterfulgt af Taiwan og Schweiz samt en række fattige lande i alle verdensdele. Danskerne ligger dog i top i Skandinavien og skiller sig i 2005 betydeligt ud fra svenskerne og finnerne på villigheden til at yde en ekstra indsats. Her ligger Frankrig og Spanien samt i øvrigt også Rusland meget lavt, mens Tyskland, Japan og de engelsktalende lande ligger i nærheden af det danske og norske niveau.

De lande, hvorfra de ikke-vestlige indvandrere til Danmark kommer, indgår ikke i ISSP-undersøgelsen, men selv indvandrere fra andre vestlige lande vil, hvis de bringer deres kultur med sig, have meget svært ved at leve op til de danske normer for ”employment commitment” – følelsen af, at man må eller bør have et arbejde. Også på villigheden til at gøre en ekstra indsats for den arbejdsplads, hvor man er ansat, ligger danskerne i 2005 i den høje ende – men her antyder resultaterne, at villigheden til at ofre sig for virksomheden ofte er meget høj, når vi kommer uden for de vestlige og post-kommunistiske lande.

Endnu et spørgsmål fra den internationale undersøgelse er vist i tabel 3. Det er spørgsmålet om, at ”arbejde er bare en måde at tjene penge på, og ikke andet”. Når det gælder sammenligninger mellem rige vestlige lande, bruges spørgsmålet ofte sideordnet med spørgsmålet om, at man gerne vil have et arbejde, selv om man ikke har brug for pengene. Når man skal sammenligne rige og mindre rige lande, eller indvandrere og danskere, er dette dog problematisk, for spørgsmålet om, at arbejde er et middel til at tjene penge, udtrykker en mere entydig postmateriel arbejdsorientering, hvor de rige landes befolkninger sætter forventningerne og ambitionerne højere, end at arbejde bare er noget, der skal overstås. Her er befolkningerne i mindre rige lande mere tilbøjelige til at bide tænderne sammen – og de konfronteres også hyppigere med, at det er deres eneste valg, fordi arbejdet ikke rummer de store muligheder for selvrealisering.

Som det fremgår af tabel 3, ligger Danmark højere end Norge, Sverige og Schweiz (25 pct. mod 13-19 pct.). Det er samme niveau som i USA og Canada.

Tabel 3. Danskeres arbejdsmotivation i international sammenligning, 2005. Pct.

	Arbejde er bare et middel til at tjene penge		
	Helt enig	Delvis enig	Enig i alt
Danmark	9	16	25
Norge	3	10	13
Sverige	5	14	19
Finland	11	20	31
Tyskland	10	23	33
Schweiz	2	15	17
Frankrig	14	15	29
Spanien	20	43	63
Portugal	10	32	42
UK	10	25	35
Irland	8	28	36
USA	8	17	25
Canada	6	17	23
Australien	7	22	29
New Zealand	7	18	25
Japan	24	17	41
Syd-Korea	10	33	43
Taiwan	10	33	43
Ungarn	12	26	38
Tjekkiet	17	32	49
Slovenien	14	27	41
Bulgarien	37	30	67
Rusland	28	23	51
Mexico	23	29	52
Philippinerne	23	45	68
Dominik. Republik	16	37	53
Sydafrika	30	31	61

Kilde: Fra ISSP 2005.

I Vesteuropa ligger Spanien og Portugal væsentligt højere, og det samme gælder de Central- og Østeuropæiske lande, hvor Bulgarien topper med 67 pct. Også i de østasiatiske lande ligger niveauet relativt højt – godt 40 pct. i Japan, Sydkorea og Taiwan. Philippinerne ligger højest af alle med 68 pct., men også i Mexico, den Dominikanske Republik og Sydafrika mener over halvdelen, at arbejde udelukkende er et middel til at skaffe penge. Der ligger næppe nogen

afstandtagen fra arbejde i hverken de høje tal for de fattige lande eller i de lave tal for de rigeste, men derimod forskellige niveauer af forventninger til, hvad arbejdet bør give.

3.2. Pligt eller lyst til beskæftigelse – og til at ofre sig for jobbet – blandt danskere og indvandrere

Det er i lys af disse internationale tendenser, man bør se oplysningerne om indvandrere i Danmark. Tabel 4 viser orienteringen til arbejde blandt danskere og de ni etniske minoriteter under ét – omfattende alle aldersgrupper, både de unge og forældregenerationen. Det overordnede indtryk er, at indvandrerne og deres efterkommere har en temmelig ”dansk” arbejdsorientering. Allerede i sammenligning med forskellene mellem de enkelte lande i Vesteuropa viser det sig, at forskellene mellem etniske danskere og personer med andet oprindelsesland er temmelig små.

Skal man sætte det på spidsen, fristes man til at sige, at indvandrere og deres efterkommere har en temmelig ”protestantisk” arbejdsetik. Men den synes netop lidt mere ”traditionel” end danskernes. Danskernes opfattelse af, at alle har en samfundspligt til at arbejde, er utrolig stærk og kan gøre det svært at forstå, at Danmark var et af de lande, hvor man i 1970’erne talte mest om borgerløn. Hele 95 pct. af danskerne er enige i, at man har en pligt til at arbejde, hvis man kan. Blandt de etniske minoriteter er tallet imidlertid tilsvarende: 94 pct. Opgjort som opinionsbalancer (pct. enig minus pct. uenig), der for oversigtens skyld benyttes i tabeller nedenfor, er tallene hhv. +92 og +90. Det modsatte synspunkt – at folk kun bør arbejde, hvis de har lyst – vinder kun tilslutning hos 14 pct. af danskerne og 22 pct. af indvandrerne.¹

En klassisk sideeffekt af en streng arbejdsetik er en tendens til stigmatisering af dem, der ikke har arbejde. Det slår særlig kraftigt igennem blandt de etniske minoriteter. 70 pct. erklærer sig enige i, at ”det er ydmygende at modtage penge, hvis man ikke har arbejdet for dem”, mens kun 23 pct. er uenige. Blandt danskerne er dette synspunkt trods alt væsentligt mindre udbredt: 50 pct. er enige, men 45 pct. er uenige.

Et spørgsmål, der viser sig både at hænge sammen med den strenge etik og med den mere ”moderne” eller ”postmaterielle” oplevelse af, at arbejde er noget, man har behov for som en værdi i sig selv, er opfattelsen af, at ”man keder sig, når man ikke har et arbejde”. Dette synspunkt erklærer 69 pct. af danskerne sig enige i, mens tallet for personer med oprindelse uden for Danmark er hele 86

---

¹ Selvfølgelig om spørgsmålene kunne synes logisk modsatrettede, er de tilsyneladende ikke opfattet helt sådan blandt svarpersonerne, hverken de etniske danskere eller de etniske minoriteter. Der er en klar sammenhæng mellem besvarelsen af de to spørgsmål, men den er ikke helt så stærk, som man måske umiddelbart kunne vente.

Tabel 4. Orienteringen til arbejde blandt danskere og etniske minoriteter (alle). Pct. vandret.

		Helt enig	Delvis enig	Hverken eller	Delvis uenig	Helt uenig	Enig minus uenig
Man har en pligt over for samfundet til at arbejde, hvis man kan	Danskere	79	16	2	2	1	92
	Anden opr.	82	12	2	2	2	90
Folk bør kun arbejde, hvis de har lyst	Danskere	6	8	2	15	69	-70
	Anden opr.	13	9	4	14	60	-52
Det er ydmygende at modtage penge, hvis man ikke har arbejdet for dem	Danskere	27	23	5	18	27	5
	Anden opr.	51	18	7	9	14	47
Man keder sig, når man ikke har et arbejde	Danskere	48	21	5	11	15	43
	Anden opr.	73	13	3	4	7	75
Jeg ville foretrække at have et arbejde, også selv om jeg ikke havde brug for pengene	Danskere	63	24	3	5	5	77
	Anden opr.	60	20	5	5	10	70
Arbejde er bare et middel til at tjene penge og intet andet	Danskere	5	10	3	22	60	67
	Anden opr.	11	13	6	20	50	46
Arbejde kommer først, også selv om det betyder mindre fritid	Danskere	23	27	8	23	19	8
	Anden opr.	42	23	9	13	13	39
Vigtigt at lære sine børn hårdt arbejde*)	Danskere	10	29	42	14	5	20
	Anden opr.	31	23	28	9	9	36
Familien er vigtigere end arbejde og uddannelse	Danskere	54	25	9	7	5	67
	Anden opr.	50	20	14	8	8	54
Kvinder med børn burde ikke arbejde, men blive hjemme og passe børnene	Danskere	3	7	4	13	73	-76
	Anden opr.	7	7	5	13	68	-67

Antal svarpersoner: Danskere min. 1.504. Andet oprindelsesland min. 3.149 (kun de ni lande indgår i analysen; vejede data, jf. afsnit 3.2).

*) svarkategorier på dette spm.: Skala 1-5, fra ”absolut ikke vigtigt at lære” til ”absolut vigtigt at lære”. ”Absolut vigtigt” er i tabellen opført som ”helt enig”, osv.

pct. De grundlæggende arbejdsnormer synes altså at være meget stærke, både for danskerne og for indvandrere og efterkommere.

Den ”employment commitment” – følelsen af, at man må eller bør have et arbejde – vi så indledningsvist, kan være baseret på pligtfølelse, men der indgår

givetvis også elementer af den (i hvert fald *noget*) mere ”postmaterielle” eller ”lystbetonede” arbejdsorientering. Her finder man en tydeligere forskel mellem danskere og indvandrere/efterkommere. Men sammenlignet med de store afvigelser allerede mellem de europæiske lande på netop dette spørgsmål (jf. ovenfor; se også Svallfors et al., 2001; Hult & Svallfors, 2002) er forskellen mellem danskere og indvandrere alligevel temmelig lille. Andelen, der ”ville foretrække at have et arbejde, også selv om jeg ikke havde brug for pengene”, er hhv. 87 og 80 pct. (når tallene er højere end i tabel 2, skyldes det navnlig en forskellig aldersafgrænsning, idet ISSP-undersøgelsen omfatter hele befolkningen inkl. de ældre). Omvendt giver kun 15 pct. af danskerne udtryk for den klassiske lønarbejdermentalitet, at ”arbejde er bare et middel til at tjene penge og intet andet”. Blandt indvandrere/efterkommere er andelen 24 pct.

På alle indikatorer for villighed til at arbejde meget, hårdt og/eller på bekostning af andre sider af tilværelsen – scorer indvandrere og efterkommere lidt højere end danskerne. ”Kun” 50 pct. af danskerne er enige i, at ”arbejde kommer først, også selv om det betyder mindre fritid” – blandt indvandrere og efterkommere er tallet 65 pct. enige og 26 pct. uenige. At lære sine børn hårdt arbejde anses ikke for den største af alle dyder, hverken blandt danskere eller hos indvandrere/efterkommere – men blandt de sidstnævnte er der dog 31 pct., der anser det for ”absolut vigtigt at lære” børnene hårdt arbejde, mod kun 10 pct. blandt danskerne.

Det er velkendt, at familieværdierne gennemgående er stærkere – og mere traditionelle – blandt indvandrere. Det kan også påvirke arbejdsmarkedet. Det kunne være nærliggende at vente, at flere indvandrere/efterkommere end danskere ville svare bekræftende på spørgsmålet ”familien er vigtigere end arbejde og uddannelse”. Her er danskernes normer om balance mellem arbejds- og familieliv imidlertid meget stærke: 79 pct. af danskerne er enige, kun 12 pct. uenige. Blandt de etniske minoriteter er tallene faktisk en kende lavere, hhv. 70 pct. og 16 pct.

Men ét er graden af ”commitment” i forhold til arbejdet, et andet er spørgsmålet om mere traditionelle kønsrollemønstre. Tidligere undersøgelser har således vist, at der blandt indvandrere/efterkommere er en væsentligt større tilslutning til, at mænd burde have førsteprioritet til et arbejde, hvis der ikke er arbejde til alle (Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark, 2007: 81). Undersøgelsen her tyder imidlertid på, at dette resultat ikke skal overfortolkes. Vi har stillet spørgsmålet ”Kvinder med børn burde ikke arbejde, men blive hjemme og passe børnene”. Dette spørgsmål retter sig noget mere direkte mod spørgsmålet om arbejde end det mere indirekte spørgsmål om førsteprioritet til ledige jobs. Selv om spørgsmålet i undersøgelsen her er formuleret blødt og uforpligtende med ”burde”, bliver synspunktet faktisk overraskende massivt afvist blandt indvandrere og efterkommere. Kun 14 pct. er helt eller delvist enige, mod 10 pct. blandt danskerne. I den forstand er der ikke (længere?) så

megen ”husmodermentalitet” at finde blandt indvanderne (vi vender tilbage til aldersopdeling senere). Til sammenligning spurgte Socialforskningsinstituttet i 1970’erne yngre, gifte danske kvinder om, hvilken jobfordeling de fandt bedst for en familie med to børn under den skolesøgende alder. Endnu i 1970 fandt et flertal på 53 pct. det bedst, at moderen var hjemmegående. Herefter ændrede virkeligheden sig hurtigt, og det gjorde holdningerne også, så i 1975 var tallet faldet til 32 pct. (Bertelsen, 1980: 129; jf. også Goul Andersen, 1984: 53-67).

Mellem den fulde ligestilling og den fulde traditionelle arbejdsdeling er der dog mange mellemformer – som man også så det i de gamle danske undersøgelser. Det kan f.eks. afspejle sig i præferencer for deltid, eller i opfattelser af, hvem der bør have hovedansvaret.² F.eks. viser resultaterne fra PISA Etnisk 2005 (Jensen & Tranæs, 2008) en betydelig større forventning om, at moderen ”arbejder mest hjemme frem for uden for hjemmet”. Der er også forventninger (i nogen grad endda blandt danskerne, om end mindre) til, at moderen vil gå hjemme, mens børnene er ”små” – men hvor netop ”små” kan udsættes for udvidende eller indskrænkende fortolkninger. Som også de danske erfaringer viser, er der tale om en gradbøjning og en proces – men hvor man altså blandt de etniske minoriteter i betydelig grad har bevæget sig væk fra synspunktet, at kvinder med børn slet ikke burde arbejde.

3.3. Etniske minoriteter og majoritetsbefolkningen i andre lande

Ud fra ISSP-undersøgelserne ser de beskrevne forskelle i orienteringen til arbejde ud til at være relativt typiske. Samtidig finder man typisk nogenlunde de samme forskelle fra land til land hos de etniske minoriteter og flertalsbefolkningen. Som det fremgår af tabel 5, er der i alle lande en klar tendens til, at en højere andel blandt de etniske minoriteter betoner arbejdet som et middel til at tjene penge – uanset om vi taler om (overvejende) maorier i New Zealand, de to store grupper af afrikansk eller sydamerikansk afstamning i USA, en stor blanding med mange europæere i Canada, eller indvandrere i Sverige og Tyskland, der kommer tættere på den danske sammensætning. Samtidig finder man også blandt indvandrere en niveauforskel mellem Sverige og Canada i det ene yderpunkt og Tyskland i det andet. Når det gælder ønsket om at have beskæftigelse uanset det økonomiske behov, er forskellen mellem majoritetsbefolkningen og de etniske minoriteter i Tyskland og Sverige nogenlunde som i Danmark – muligvis en anelse stærkere – hvorimod forskellen er ubetydelig i USA, Canada og New Zealand. Også blandt indvandrere er der dog tale om, at Danmark tydeligt skiller sig ud. Endelig ligner Danmark, Sverige og Tyskland

---

² Hertil kommer afvigelser mellem holdninger og praksis, der ikke mindst i Skandinavien afspejler sig i særdeles skæv rekruttering af kvinder til topstillinger i erhvervslivet – trods den politiske konsensus om ligestilling. I mange lande uden for Skandinavien står det væsentligt bedre til – men til gengæld hyppigere med den omkostning, at kvinder i topstillinger vælger familien fra.

Tabel 5. Orientering til arbejde blandt etniske minoriteter og den øvrige befolkning i udvalgte lande. 2005. Pct. helt eller delvist enige.

	Vil foretrække at arbejde uanset behov for pengene		Vil arbejde mere end krævet, for at virksomheden kan klare sig		Arbejde er kun et middel til at tjene penge	
	Majoritetsbefolkning	Etniske minoriteter	Majoritetsbefolkning	Etniske minoriteter	Majoritets - befolkning	Etniske minoriteter
Sverige	70	61	41	47	17	31
Tyskland	70	57	64	67	32	48
USA	64	62	83	72	20	40
Canada	60	59	65	63	16	32
New Zealand	71	70	67	69	22	38
(Danmark)	(87)	(80)			(15)	(26)

Kilde: Beregninger på basis af ISSP 2005. Etnisk tilhørsforhold er ikke et standardspørgsmål i ISSP og er målt noget forskelligt fra land til land – spændende fra forældres oprindelsesland til mere subjektivt tilhørsforhold. I USA, Canada og New Zealand er landets oprindelige befolkning (indianere hhv. maorier/polynesere) regnet som etniske minoriteter. I USA indgår desuden amerikanere af afrikansk og latinamerikansk oprindelse. Hvor der er sket en udspecificering, er de få indvandrere fra andre vestlige lande slået sammen med flertalsbefolkningen, undtagen for Sverige, hvor dette ikke er muligt. Indvandrere fra Central- og Østeuropa er slået sammen med andre indvandrere.

Det skal understreges, at ISSP omfatter hele befolkningen, i modsætning til de danske tal. Spørgsmaalformuleringerne er praktisk taget identiske, da de har samme oprindelse i det engelske ISSP-skema. I oversættelsen til brug for den danske ISSP-undersøgelse skelede man dog til den størst mulige verbaloverensstemmelse med de norske og svenske skemaer.

Antal svarpersoner: Sverige 1.117 hhv. 177; Tyskland 1.538 hhv. 102; USA 1.094 hhv. 417; Canada: 517 hhv. 380; New Zealand: 1.003 hhv. 248. Danmark: 1.504 hhv. 3.149.

hinanden derved, at viljen til at ofre sig for arbejdet er størst blandt indvandrerne. Her skiller USA sig dog ud ved den modsatte forskel, mens der ikke er nogen større etnisk forskel i Canada og New Zealand. Igen kan det dog konstateres, at indvandrerne i Sverige er tilpasset til det svenske mønster, indvandrerne i Tyskland til det tyske mønster, men udsvingene mellem landene er knapt så stærke blandt de etniske minoriteter som blandt flertalsbefolkningen.

På baggrund af de internationale resultater er det således ikke helt så overraskende, at forskellene mellem danskerne og de etniske minoriteter er beskedne, og at indvandrere og efterkommere under ét faktisk er påfaldende ”danske” netop på de punkter, hvor danskerne skiller sig ud fra andre europæere. Protestantisk eller ej – så er arbejdetikket streng, også blandt indvandrere i Danmark. Selv om de jobmuligheder, der står åbne for indvandrere – og deres efterkommere – ofte vil være mindre attraktive end dem, der bydes den danske flertalsbefolkning, er der ikke engang den store forskel i synet på, at arbejdet er en værdi i sig selv. Derfor vil også langt de fleste indvandrere og efterkommere foretrække at arbejde, helt uafhængigt af behovet for pengene – den holdning,

hvor danskerne mest markant skiller sig ud fra andre nationaliteter. Generelt tegnes et billede af lidt mere traditionelle arbejdsværdier, bl.a. med større vægt på hårdt arbejde og villighed til at lade arbejdet gå forud for fritiden. Selvom familieværdier gennemsnitligt er mere traditionelle blandt indvandrere og efterkommere end blandt andre danskere, så ser det også ud til, at arbejdsværdierne vinder her; i hvert fald synes tilslutningen til at opretholde en traditionel arbejdsdeling i familien i dag helt forsvundet blandt indvandrere og deres efterkommere. Det skal understreges, at vi her taler om holdninger. Hvordan belastningerne så i praksis fordeles i familierne i det daglige, er et andet spørgsmål – som det kan være det for borgere med rent danske rødder.

Det er dog langtfra sikkert, at dette billede er ens for alle indvandrergrupper. Derfor skal vi i det følgende se nærmere på de enkelte grupper. Dernæst skal vi se på forskellen mellem indvandrere og efterkommere – eller mere præcist mellem de unge og forældregenerationen. Og endelig skal vi for udvalgte spørgsmål se nærmere på holdningerne blandt mænd og kvinder.

3.4. De enkelte etniske grupper

Indvandrere og efterkommere i Danmark er en meget broget flok, der er rundet af vidt forskellige kulturer. På den baggrund kunne man godt forvente, at de bringer betydelige elementer af oprindelseslandets kultur med sig, sådan som det er tilfældet på en del andre områder (jf. Tænketaenken, 2007). I givet fald skulle man forvente at finde relativt store etniske forskelle. På baggrund af ISSP-undersøgelserne kan det imidlertid se ud til, at indvandrere, når det gælder arbejdsværdier, ret hurtigt tilpasser sig den nationale ethos. Samtidig har de nogle karakteristiske afvigelser, men muligvis netop fordi de er indvandrere og ikke så meget, fordi de bærer oprindelseslandets kultur med sig. Hvis dette er en korrekt tolkning, skulle vi ikke forvente at finde så store forskelle mellem de enkelte etniske grupper.

Firkantet sagt: Er det ”oprindelseskultur” eller ”indvandrerstatus”, der giver forskellen i orientering til arbejdet? Det er undersøgt i tabel 6. Generelt taler resultaterne til fordel for ”indvandrerstatus” mere end ”oprindelseskultur”, når det gælder holdninger til arbejde. Således må forskellene mellem de enkelte etniske grupper karakteriseres som påfaldende små. Synet på arbejde som en pligt bifaldes næsten enstemmigt i alle etniske grupper, stort set som hos danskerne. På spørgsmålet om, at ”folk kun bør arbejde, hvis de har lyst”, er svarfordelingen også næsten lige skæv for alle grupper – men knapt så markant som hos danskerne. Alle indvandrergrupper finder det markant mere ydmygende end danskerne at modtage penge uden arbejde; iranere og pakistanere, der er de to ydergrupper blandt de etniske minoriteter, ligger begge ganske langt fra danskerne. Alle grupper af etniske minoriteter finder det også mere kedsommeligt end danskerne at være uden arbejde; her er der så godt som ingen indbyrdes forskel.

Tilsvarende er alle grupper af indvandrere/efterkommere lidt mere tilbøjelige end danskerne til at se arbejde som et middel til at tjene penge, og alle grupper ligger lidt lavere end danskerne, når det gælder synet på at arbejde, uanset om man har brug for pengene. Men forskellene er gennemgående små, og set i lyset af, hvor meget danskerne her skiller sig ud internationalt, må man sige, at alle etniske grupper udviser et påfaldende ”dansk” svarmønster. Forskellene er heller ikke store, når det gælder synet på at lade arbejde komme forud for fritid eller familie, eller i synet på at lære sine børn hårdt arbejde. Her går afvigelsen blot i modsat retning: Hos alle grupper er arbejdsnormerne her en kende stærkere end hos danskerne – der til gengæld ikke er ret arbejdsivrige, når det kommer til afvejning mod familien; her er normerne stærke.

Lidt større er de etniske forskelle i synet på kvinders arbejde, hvor personer af pakistansk eller somalisk oprindelse skiller sig en smule ud i traditionel retning – men også hos disse etniske grupper afviser et overvældende flertal, at kvinder burde blive hjemme og passe børnene. Der er faktisk et pænt spring til holdningerne blandt yngre danskere så sent som i 1970’erne.

Man kunne næsten frygte, at de små variationer var udtryk for en selvselektion af personer med særligt ”danske” værdier hos dem, der har medvirket i undersøgelsen (f.eks. kunne sprogkundskaber og mangel på samme medvirke hertil). Eller man kunne frygte, at svarpersonerne følte sig fristet til at give ”politisk korrekte” svar. Derfor er det betryggende, at eks-jugoslaverne på spørgsmålet om mødres arbejde som forventet svarer fuldstændigt på linje med danskerne. Der *er* altså forskelle.

Endvidere har vi i tabel 6 medtaget et efterfølgende spørgsmål fra samme spørgsmålsbatteri, som dokumenterer, at spørgeskemaet faktisk viser store forskelle, når de *findes*. De adspurgte blev således stillet spørgsmålet: ”Muslimske kvinder bør helst gå med tørklæde”. Det måske lidt nærgående spørgsmål blev primært medtaget for at undersøge, hvorledes en traditionel holdning påvirker synet på uddannelse og arbejde, men tjener i nærværende sammenhæng til at validere svarene. Det kan næppe være mange svarpersoner ubekendt, at danskerne har et massivt negativt syn på tørklædet.³

---

³ En sammenligning med Sverige peger på, at disse holdninger lidt er en dansk specialitet. Danskerne og svenskerne adskiller sig ikke så radikalt i synet på indvandreres økonomiske bidrag til samfundet eller mangel på samme, men de adskiller sig temmelig markant i synet på indvandreres kultur som et ”problem” (Drejer, 2008).

Tabel 6. Orienteringen til arbejde blandt de enkelte etniske minoriteter (alle aldersgrupper). Opinionsbalancer: Pct. enig minus pct. uenig.

	Oprindelsesland									
	Danmark	Eks- Jugoslavien	Tyrkiet	Iran	Irak	Libanon + Statsløse	Pakistan	Somalia	Sri Lanka	Vietnam
Man har en pligt over for samfundet til at arbejde, hvis man kan	92	94	46	90	88	93	88	89	93	95
Folk bør kun arbejde, hvis de har lyst	-70	-45	-57	-59	-52	-57	-46	-47	-58	-45
Det er ydmygende at modtage penge, hvis man ikke har arbejdet for dem	5	48	47	62	44	48	37	53	51	35
Man keder sig, når man ikke har et arbejde	43	73	77	76	77	75	70	77	77	69
Jeg ville foretrække at have et arbejde, også selv om jeg ikke havde brug for pengene	77	70	64	66	63	75	64	53	66	60
Arbejde er bare et middel til at tjene penge og intet andet	-67	-50	-38	-53	-56	-63	-36	-32	-61	-34
Arbejde kommer først, også selv om det betyder mindre fritid	8	41	34	31	48	50	29	51	41	18
Vigtigt at lære sine børn hårdt arbejde*)	20	43	28	37	30	38	43	33	40	43
Familien er vigtigere end arbejde og uddannelse	67	64	59	58	39	42	51	58	60	52
Kvinder med børn burde ikke arbejde, men blive hjemme og passe børnene	-76	-76	-71	-70	-65	-57	-46	-54	-73	-72
Muslimske kvinder bør helst gå med tørklæde	-72	-53	-25	-68	-14	14	-3	44	-34	-49
Uvejet (N)	1.510	456	641	363	464	311	251	224	314	281

*) svarkategorier: Skala 1-5, fra ”absolut ikke vigtigt at lære” til ”absolut vigtigt at lære”. ”Absolut vigtigt” er i tabellen opført som ”helt enig”, osv.

Denne stærkt negative holdning deles af herværende personer af iransk oprindelse, og man finder også en – dog mindre udtalt – negativ holdning hos personer med oprindelse i eks-Jugoslavien, hvor de i mange tilfælde muslimske bosniere vejer tungt. Også et ret stort flertal af svarpersoner med Tyrkiet som oprindelsesland afviser synspunktet, mens personer af pakistansk eller irakisk

oprindelse er delt mere lige over. Endelig finder man et flertal til støtte for tørklædet blandt personer af palæstinensisk baggrund (formel status som libanesere og i enkelte tilfælde statsløse), samt et massivt flertal af enige blandt personer af somalisk oprindelse. Disse tal viser, at der faktisk *er* meget betydelige kulturforskelle mellem de enkelte etniske grupper, at de består her i landet, samt at de også kan opfanges af spørgeskemaet. Det øger til gengæld tiltroen til, at arbejdsorienteringen er målt korrekt, og at denne således er stærk – og ganske ”dansk”, men lidt mere traditionel – for alle de grupper, vi her har set på.

3.5. Indvandrere og efterkommere – unge og forældregenerationen

Det vil også være interessant at se, om vi kan genfinde mønstret fra den omtalte canadiske undersøgelse, hvor forskellen i arbejdsorientering mellem indvandrere og canadiere var særlig udtalt blandt de ældre, men stærkt aftagende hos de yngre. Dette er belyst i tabel 7. Tallene bekræfter også i en dansk sammenhæng tendensen til, at de midaldrende og ældre indvandrere har en særlig stærk arbejdsorientering. Det synes således mere at være barrierer eller manglende ressourcer, der kan begrunde den begrænsede succes på arbejdsmarkedet og ikke en utilstrækkelig orientering mod beskæftigelse.

Når det gælder synet på arbejde som en pligt, er der hverken etniske eller aldersmæssige forskelle. Derimod er der blandt danskere over 35 år en noget stærkere afvisning af, at man kun bør arbejde, når man har lyst, sammenlignet med de øvrige grupper. At det skulle være en ydmygelse at modtage penge uden at have arbejdet for dem, afvises til gengæld af et flertal af danskerne over 35 år; her er der øjensynligt sket et ganske markant værdiskifte mellem generationerne blandt danskerne, hvilket fsv. ikke er så overraskende i lyset af de værdimæssige påvirkninger, de unge har været udsat for under opvæksten, hvor der har været højkonjunktur, og hvor den dominerende politiske diskurs igen og igen har betonnet arbejde. Blandt personer med anden etnisk oprindelse er ”skammen” derimod størst hos de ældre, dvs. der er en meget radikal forskel i holdninger mellem danskere og indvandrere i aldersgrupperne over 35 år (opinionsbalancer på hhv. -19 og +53).

Blandt de unge er den etniske forskel begrænset, selv om man også her finder den største perception af ydmygelse blandt indvandrere/efterkommere. Ganske samme mønster finder man, når det gælder kedsomhed. Uanset etnisk herkomst finder de unge en situation uden arbejde kedsommelig. Det gør indvandrere over 35 år også, mens danskere over 35 ikke i samme grad ser kedsomhed som en belastning. Opinionsbalancen er +23 blandt de ”danske” danskere over 35 år, mod +77 blandt svarpersoner af anden etnisk herkomst. Igen er det altså i forældregenerationen, vi finder den store forskel.

Tabel 7. Orienteringen til arbejde blandt etniske minoriteter og danskere, hhv. 15-24-årige og forældregenerationen (35 år og derover).

Opinionsbalancer: Pct. enig minus pct. uenig.

	15-24 år		35 år +	
	Dansk	Andet	Dansk	Andet
Man har en pligt over for samfundet til at arbejde, hvis man kan	89	88	94	93
Folk bør kun arbejde, hvis de har lyst	-52	-52	-80	-50
Det er ydmygende at modtage penge, hvis man ikke har arbejdet for dem	31	43	-19	53
Man keder sig, når man ikke har et arbejde	64	73	23	77
Jeg ville foretrække at have et arbejde, også selv om jeg ikke havde brug for pengene	81	64	72	70
Arbejde er bare et middel til at tjene penge og intet andet	-60	-46	-72	-44
Arbejde kommer først, også selv om det betyder mindre fritid	9	30	11	58
Vigtigt at lære sine børn hårdt arbejde*)	33	35	8	38
Familien er vigtigere end arbejde og uddannelse	68	52	65	60
Kvinder med børn burde ikke arbejde, men blive hjemme og passe børnene	-79	-71	-72	-62
Muslimske kvinder bør helst gå med tørklæde	-62	-23	-78	-22
(N)	587	1.854	749	1.000

*) svarkategorier: Skala 1-5, fra ”absolut ikke vigtigt at lære” til ”absolut vigtigt at lære”. ”Absolut vigtigt” er i tabellen opført som ”helt enig”, osv.

Både blandt unge og ældre er indvandrere og efterkommere lidt mere tilbøjelige til at se arbejde som et middel til at tjene penge, men forskellen er størst blandt de ældre. Synet på at arbejde uanset behov for pengene adskiller sig derimod mindst blandt de ældre.

Uanset alder er viljen til at prioritere arbejde højere end fritid mere udtalt for de etniske minoriteter, men også her er den etniske forskel særlig udtalt i aldersgruppen over 35 år – altså i forældregenerationen. Det samme gælder synet på at lære børn hårdt arbejde, hvor der er en markant etnisk forskel i aldersgruppen over 35 (hhv. 8 pct. og 38 pct. svarer absolut vigtigt), men ikke blandt de unge. Derimod er det alene blandt unge, man finder en forskel i synet på at prioritere arbejde over familien.

For fuldstændighedens skyld er også medtaget spørgsmålet om, at kvinder burde blive hjemme og passe børnene. Dette synspunkt finder ikke støtte nogetsteds, heller ikke blandt etniske minoriteter over 35 år, selv om det er denne gruppe, der har den største støtte til synspunktet. Som opinionsbalancen på -62 viser, er der dog tale om en overvældende afvisning, også for denne aldersgruppe – og en nærmere etnisk opdeling dokumenterer i øvrigt, at synspunktet afvises af et flertal inden for *samlige* etniske grupper, også dem, hvor kvindernes

beskæftigelsesfrekvens er meget lav. Der er dog variationer: Blandt pakistanere er overvægten beskeden: -3, mens tallet er -30 blandt somaliere og -41 blandt libanesere (typisk alias palæstinensere). For de øvrige grupper svinger tallet mellem -63 og -78, altså stort set samme svarfordeling som blandt undersøgelsens danskere over 35 år (-72). Dette måske lidt overraskende billede stemmer faktisk ret godt overens med erfaringer fra kvalitative interviews (Braidahl, 2007), der også tyder på langt mindre ”husmodermentalitet”, end det ofte har været antaget (se endv. Lyngdahl, 2006).

Endelig har vi som kontrol medtaget tørklædespørgsmålet. Det viser, at de unge danskere er mindre negative over for tørklæder end de ældre – men det viser også, at de unge indvandrere ikke på dette punkt er blevet mere ”danske” end deres forældre. Det er bemærkelsesværdigt, at vi finder en høj grad af lighed mellem danskere og indvandrere/efterkommere, når det gælder orientering til *arbejde*, samtidig med at kulturelle forskelle består. Det sidste synes mao. ikke at udelukke det første, og der er ikke blandt indvandrere nævneværdig sammenhæng mellem ”tørklædespørgsmålet” og svarene på de øvrige spørgsmål. Den stærkeste sammenhæng er med synspunktet, at arbejde kun er et middel til at tjene penge, men korrelationen er så lav som $r = .12$ for samtlige personer af anden etnisk herkomst og $r = .11$ for indvandrere over 35 år. Den næsthøjeste korrelation er med synspunktet, at arbejde kommer før fritid (hhv. $r = .09$ og $r = .07$) – i øvrigt en *positiv* korrelation – og til sidst kommer korrelationen med synspunktet om at foretrække et arbejde, selv om man ikke havde brug for pengene ($r = -.05$ hhv. $r = -.06$). Her går korrelationen i det mindste i den forventede retning, og den er faktisk akkurat statistisk signifikant, men af en så ringe størrelse, at den ikke kan tillægges nogen substantiel betydning. Kort sagt, så er traditionelle religiøse værdier forholdsvis udbredte, men de påvirker stort set ikke orienteringen til arbejde, og selv om traditionelle familieværdier givetvis er stærkere blandt de etniske minoriteter end blandt andre, så er de hos svarpersonerne her kun undtagelsesvist ensbetydende med en opfattelse af, at kvinder med børn ikke burde arbejde.

Endelig har vi også foretaget en opdeling på køn, både for de unge og for forældregenerationen, jf. tabel 8. Dels er det interessant, om unge kvinder fra de etniske minoriteter har samme orientering til arbejde som unge danske kvinder, dels kunne man forestille sig, at forældregenerationens indvandrerkvinder i visse henseender ville skille sig ud med en svagere arbejdsorientering. Det er imidlertid ikke tilfældet. Kønsforskellene er gennemgående små, både blandt unge og i forældregenerationen. Interessant nok er indvandrerkvinder i forældregenerationen den gruppe, der er mest tilbøjelig til at opfatte det som

Tabel 8. Orienteringen til arbejde blandt etniske minoriteter og danskere, hhv. 15-24 årige og forældregenerationen (35 år og derover). Opdelt på køn. Opinionsbalancer: Pct. enig minus pct. uenig.

	15-24 år				35 år +			
	Mænd		Kvinder		Mænd		Kvinder	
	Dansk	Andet	Dansk	Andet	Dansk	Andet	Dansk	Andet
Man har en pligt over for samfundet til at arbejde, hvis man kan	88	88	90	89	87	96	92	91
Folk bør kun arbejde, hvis de har lyst	-45	-48	-61	-56	-80	-54	-81	-47
Det er ydmygende at modtage penge, hvis man ikke har arbejdet for dem	36	46	27	41	-18	50	-20	56
Man keder sig, når man ikke har et arbejde	66	74	63	73	35	77	11	76
Jeg ville foretrække at have et arbejde, også selv om jeg ikke havde brug for pengene	76	60	86	67	73	69	71	70
Arbejde er bare et middel til at tjene penge og intet andet	-59	-37	-60	-54	-71	-45	-72	-43
Arbejde kommer først, også selv om det betyder mindre fritid	19	29	-2	31	15	63	7	52
Vigtigt at lære sine børn hårdt arbejde*)	38	29	28	41	10	29	5	47
Familien er vigtigere end arbejde og uddannelse	64	59	71	45	72	58	58	61
Kvinder med børn burde ikke arbejde, men blive hjemme og passe børnene	-71	-59	-87	-82	-79	-59	-66	-63
Muslimske kvinder bør helst gå med tørklæde	-61	-15	-63	-30	-82	-23	-75	-22
(N)	309	895	278	952	363	501	386	492

*) svarkategorier: Skala 1-5, fra ”absolut ikke vigtigt at lære” til ”absolut vigtigt at lære”. ”Absolut vigtigt” er i tabellen opført som ”helt enig”, osv.

ydmygende at modtage offentlig hjælp, og indvandrerkvinder og -mænd over 35 år ligger begge i top, når det gælder opfattelsen af, at man keder sig uden arbejde. Her er det faktisk *danske* kvinder over 35 år, der skiller sig ud. Indvandrerkvinder over 35 er også de mest tilbøjelige til at opdrage børn til hårdt arbejde, og de er klart afvisende over for synspunktet, at kvinder burde blive hjemme og passe børnene. I det hele taget skiller indvandrerkvinder over 35 år

sig mindst lige så meget ud med en stærk arbejdsorientering som de mandlige indvandrere over 35 – og derved adskiller de sig faktisk i en række tilfælde mere fra deres danske medsøstre, end de mandlige indvandrere gør fra de danske mænd.⁴ Blandt de unge er forskellene stort set de samme for kvinder og mænd – arbejdsorienteringen er således stærk også for de unge kvinder med anden etnisk oprindelse end dansk. Blandt andet adskiller de sig ret tydeligt fra de unge danske kvinder, når det gælder spørgsmålet om, i hvor høj grad arbejdet må gå ud over familien.

---

⁴ Dette er et af de steder, hvor man naturligvis må overveje, om det er de mest velintegrerede eller rettere: assimilerede, der har deltaget i undersøgelsen, mens den kulturelle afstand er større for dem, der er faldet fra. Som sagt taler spørgsmålene vedr. traditionelle kulturelle holdninger imod. Og marginen er så stor, at det selv i værste fald er vanskeligt at forestille sig, at kvinderne skulle være arbejdsu villige. Historien melder ikke noget om, hvilken arbejdstid de pågældende ønsker – f.eks. er det tænkeligt, at de i højere grad end danske kvinder efterspørger deltidsarbejde. Men der er som sagt ikke megen ”husmodermentalitet” at finde i tallene her.

4. Hvad lægges der vægt på ved arbejdet?

Ét er følelsen af forpligtelse til arbejde, et andet er spørgsmålet om, hvad man oplever som kendetegnende for et *godt* arbejde. Herfra er forbindelsen nemlig ikke lang til, hvad man via uddannelsen gerne vil stræbe imod – hvis man kan. Er det de samme faktorer, danskerne og de etniske minoriteter lægger vægt på, eller betoner indvandrerne og deres efterkommere delvist andre aspekter end danskerne? Og hvis de gør, skyldes det så kulturbårne forskelle – eller skyldes det, at de er indvandrere? Hvis kulturen er forklaringen, må vi forvente stor variation mellem indvandrergrupper med forskellig kulturel baggrund. Hvis det er status som indvandrer, der er drivkraften, må vi forvente ret stor lighed mellem kulturelt forskellige indvandrergrupper. Hvis det er status som indvandrer eller etnisk minoritet, der er afgørende, må vi også forvente at finde lignende forskelle i andre lande, hvilket i nogen udstrækning kan efterprøves ud fra ISSP-dataene.

Først har vi spurgt, hvor vigtige forskellige aspekter er ved et arbejde, jf. tabel 9. For det første kan man lægge vægt på det, man kunne kalde de ”traditionelle” lønarbejder-værdier fra industrisamfundets tid: Høj løn, tryghed i ansættelsen og et arbejde, der ikke er for krævende. Her skiller de etniske minoriteter sig – set under ét – ret tydeligt ud: Disse aspekter sættes højere blandt indvandrere og efterkommere end blandt danskerne. At lønnen er høj, er ikke en særlig vigtig prioritering blandt danskerne. Kun 9 pct. regner det som ”meget vigtigt” – men i alt er der dog 58 pct., der ser lønnen som vigtig. Blandt indvandrere og efterkommere er der 31 pct., der ser lønnen som ”meget vigtigt”, og i alt 78 pct. ser lønnen som vigtig. Tryghed i ansættelsen er derimod et værdsat gode både for danskere og indvandrere, med en tendens til, at lidt flere indvandrere vurderer trygheden som ”meget vigtigt”. At arbejdet er nemt og ikke for krævende, er nærmest en negativ parameter for danskerne: Kun 3 pct. nævner det som ”meget vigtigt” og i alt 17 pct. som ”vigtigt”. Blandt indvandrere og efterkommere regner 15 pct. det for ”meget vigtigt”, og 45 pct. nævner det i alt som ”vigtigt”. Referencerammen for besvarelserne er måske forskellig mht. om der tænkes på fysisk eller psykisk krævende arbejde – men rutinearbejde er tydeligvis ikke i høj kurs i danskernes syn på arbejde. Det vurderes mere positivt blandt indvandrere og efterkommere.

At de etniske minoriteter lægger større vægt på høj løn, er næppe et spørgsmål om en stærk lønarbejdermentalitet. Det hænger utvivlsomt også sammen med, at arbejde er en kilde til at opnå anseelse og respekt. Respekten for, at man forsørger sig selv, vurderes ret højt både blandt danskere og indvandrere. Men blandt indvandrere og efterkommere er ”et arbejde, der giver anseelse i samfundet”, i langt højere grad en eftertragtet egenskab: kun 7 pct. af danskerne anfører dette som meget vigtigt, mod 31 pct. blandt indvandrere og efterkommere. Og i alt nævner kun 37 pct. af danskerne anseelse som vigtigt, mod 74 pct., altså dobbelt så mange, blandt indvandrere. Muligheden for at blive

forfremmet vejer ligeledes en hel del tungere blandt indvandrere og efterkommere (42 pct. meget vigtigt) end blandt danskere (19 pct.). Også når det gælder muligheden for at blive forfremmet, kan referencerammen måske i nogen grad være forskellig, så danskerne i højere grad tænker på topposter.

Tabel 9. Opfattelsen af vigtige aspekter ved arbejdet blandt danskere og etniske minoriteter. Pct.

Når man har et arbejde, hvor vigtigt er det, at...	Andel meget vigtigt		Vigtigt i alt	
	Danskere	Anden opr.	Danskere	Anden opr.
lønnen er høj?	9	31	58	78
der er en høj grad af tryghed i ansættelsen?	48	61	88	90
arbejdet er nemt (og ikke for krævende)?	3	15	17	45
andre har respekt for at man forsøger sig selv?	45	43	70	82
der er gode muligheder for at blive forfremmet?	19	42	61	82
det er et arbejde, der giver anseelse i samfundet?	7	31	37	74
at arbejdet giver mulighed for at udfolde sine evner?	67	53	97	91
at man selv kan bestemme over sit arbejdsområde?	33	31	82	72
at man har gode kolleger/arbejdskammerater?	85	82	99	98
at man føler, at man kan udrette noget nyttigt for samfundet?	40	46	86	86

Men der er et utvetydigt ønske blandt indvandrere og efterkommere om at opnå højere anseelse og respekt via arbejdet. Et ønske om social opstigning og højere prestige, som forekommer meget forståeligt. Om det også har særlige kulturelle undertoner, kan undersøges ved at sammenligne forskellige indvandrergrupper, der ofte befinder sig kulturelt langt fra hinanden.

Blandt danskere er selv-realisering via arbejdet en stærkere værdi. Der er næsten konsensus om, at muligheden for at udfolde sine evner i arbejdet er vigtigt – og 67 pct. af danskerne anfører det som ”meget vigtigt”. Det overgås kun af ”gode kolleger”. Også blandt indvandrere og efterkommere anses udfoldelse af evner dog som meget vigtigt, men tryghed i ansættelsen kommer højere, og anseelse/forfremmelse rangerer næsten lige så højt. Ønsket om selvbestemmelse i arbejdet ligger noget lavere på ranglisten, men også dette aspekt er mest værdsat blandt danskerne.

Endelig er der de sociale aspekter (gode kolleger), der ligger helt i top blandt arbejdsværdierne både hos danskere og indvandrere/efterkommere, samt ønsket om at udrette noget samfundsnyttigt, der også ligger relativt højt hos begge grupper. Alt i alt bør det understreges, at der ikke er tale om to helt forskellige

verdener, når det gælder vurderingen af, hvad der kendetegner et godt arbejde. De ”post-materielle” begrundelser med vægt på selvrealisering står noget stærkere blandt danskerne, mens de traditionelle materielle begrundelser står noget stærkere blandt indvandrere og efterkommere. Det er ikke overraskende og svarer nogenlunde til statusforskelle i det danske samfund. Det gælder derimod ikke i nær samme grad synet på arbejde som kilde til anseelse, respekt, social opstigning. Her er der en meget markant forskel mellem danskere og indvandrere/efterkommere. Det er fuldt forståeligt – og ud fra mange hensyn formentlig ønskværdigt – at disse aspekter vejer tungt. Men det er under alle omstændigheder et påfaldende træk, som det er vigtigt at være opmærksom på.

4.1. Vægt på anseelse: Kulturfænomen eller indvandrerfænomen?

Spørgsmålet er så, om vægten på anseelse primært er et fænomen, der knytter sig til bestemte kulturer, eller om det mere er et fænomen, der knytter sig til selve det at være indvandrer eller efterkommer. Det kan besvares ved at opdele indvandrerne efter oprindelseslandet. Hvis fænomenet gør sig gældende blandt alle grupper, må det primært tilskrives deres status som etniske minoriteter. Omvendt kan man også forestille sig, at anseelse og respekt navnlig har betydning inden for bestemte kulturer, der f.eks. vurderer ære højt. I så fald må vægten på anseelse være begrænset til disse grupper.

Resultaterne i tabel 10 giver et temmelig entydigt svar. Der er ikke ret store forskelle fra den ene etniske gruppe til den anden, og vægtningen af anseelse ligger overalt markant højere end blandt danskerne – fra eks-jugoslaverne til somalierne. Eneste gruppe, der afviger en smule, er vietnameserne, men også de afviger klart fra danskerne. Det synes altså først og fremmest at være et indvandrerfænomen og ikke et kulturfænomen, at man lægger stor vægt på anseelse og mulighed for opstigning via arbejdet. Sådant set en meget forståelig orientering for grupper, der kommer til landet uden mange ressourcer, men med håb om at skabe sig en god tilværelse i et nyt land.¹

Også høj løn sættes relativt højt for alle etniske grupper, sammenlignet med danskerne, mens tryghed i ansættelsen rangerer lige over danskerne. Derimod er der ret store forskelle i vurderingen af, hvorvidt et nemt, ikke krævende arbejde er attråværdigt. For iranerne og vietnameserne er dette bestemt ikke eftertragtelssværdigt (9 pct. ser det som meget vigtigt – mod 3 pct. blandt danskerne). Derimod kan det friste en noget højere andel af somalierne (21 pct.) samt til dels tyrkerne (19 pct.). For de øvrige spørgsmål er der ikke påfaldende afvigelser mellem grupperne.

For en række af spørgsmålene kan vi finde paralleller i ISSP 2005, hvor vi kan sammenligne etniske minoriteter med fletalsbefolkningen i en række lande, jf.

¹ I øvrigt kan vi ikke helt udelukke, at det delvist kan være den *danske* kultur, der er særpræget på dette punkt.

tabel 11. I god overensstemmelse med ”indvandrerhypotesen” og imod ”kulturhypotesen” er billedet næsten det samme overalt. Høj indkomst vejer overalt meget tungere blandt de etniske minoriteter – det gælder såvel i Sverige og Tyskland som i Canada og New Zealand. Og den største effekt finder man i USA, hvor andelen, der lægger megen vægt på høj indkomst, er 47 pct. blandt de etniske minoriteter mod ”kun” 24 pct. i flertalsbefolkningen. Mønstret er helt det samme, når det gælder muligheden for forfremmelse – og igen topper USA listen med hhv. 34 pct. og 62 pct., der anser avancementsmulighederne som et meget vigtigt aspekt ved arbejdet.

Tabel 10. Opfattelsen af vigtige aspekter ved arbejdet, opdelt efter etnisk baggrund. Andel, der ser det som ”meget vigtigt”. Pct.

(... hvor vigtigt er ...)	Danmark	Jugoslaven	Tyrkiet	Iran	Irak	Libanon	Pakistan	Somalia	Sri Lanka	Vietnam
Høj løn	9	28	34	26	33	30	38	33	29	27
Tryghed i ansættelsen	48	67	61	65	49	59	63	66	58	55
Nemt arbejde	3	13	19	9	16	15	13	21	12	9
Respekt selvforsørgelse	25	40	45	41	48	46	42	49	38	35
Mulighed for forfremmelse	19	43	45	44	40	38	46	46	43	29
Anseelse i samfundet	7	26	32	29	38	32	35	36	28	19
Udfolde sine evner	67	55	50	60	50	52	57	57	60	46
Selvbestemmelse	33	30	35	35	27	28	30	31	28	26
Gode kolleger	85	85	86	81	75	80	85	77	82	79
Samfundsnyttigt arbejde	49	47	44	51	45	46	47	54	48	36

Undtagen i Tyskland ligger etniske minoriteter også overalt en smule højere end flertalsbefolkningen, når det gælder vægt på tryghed i ansættelsen, men her er forskellen temmelig lille – med delvis undtagelse for USA, hvor tallet er hhv. 57 og 73 pct. Derimod ligger de etniske minoriteter overalt i underkanten af flertalsbefolkningen, når det gælder synet på betydningen af, at arbejdet er interessant. Der er altså ikke tale om, at ALT er vigtigere for de etniske minoriteter. I ISSP er der ikke direkte spurgt om anseelse, men den store vægt på høj løn og forfremmelse levner ikke megen tvivl om, at netop anseelse og muligheden for social opstigning er et omdrejningspunkt. Så er det næsten ligegyldigt, om vi taler om indvandrere i Tyskland og Sverige, om de etniske minoriteter i USA, om maorier i New Zealand eller om en indvandring med mange europæere i Canada. Etniske minoriteter ønsker social opstigning og større anseelse i klart højere grad end majoritetsbefolkningen, og det strukturerer i ret vid udstrækning deres holdninger.

Tabel 11. Opfattelsen af vigtige aspekter ved arbejdet, opdelt efter etnisk baggrund i udvalgte lande. Andel, der ser det som ”meget vigtigt”. Pct.

For hvert af følgende udsagn bedes du sige, hvor vigtigt, du <i>personligt</i> mener, det er i et arbejde...		Majoritetsbefolkning	Etniske minoriteter
at indkomsten er høj	Sverige	17	24
	Tyskland	19	29
	USA	24	47
	Canada	15	23
	New Zealand	15	29
at der er gode muligheder for forfremmelse	Sverige	10	24
	Tyskland	17	22
	USA	34	62
	Canada	26	36
	New Zealand	26	34
at der er sikkerhed for fast arbejde, dvs. lav risiko for at blive fyret	Sverige	56	67
	Tyskland	68	62
	USA	57	73
	Canada	58	62
	New Zealand	43	47
at arbejdet er interessant	Sverige	51	49
	Tyskland	48	44
	USA	57	56
	Canada	59	61
	New Zealand	58	54

Kilde: Egne beregninger på basis af ISSP 2005 data.

4.2. Unge og forældregenerationen

Spørgsmålet er så, i hvor høj grad disse forskelle også gør sig gældende blandt de unge. Det er belyst i tabel 12. Svaret er ganske entydigt. Forskellene findes også blandt de unge, men de er kun rundt regnet halvt så store som i forældregenerationen. Høj løn, karrieremuligheder og anseelse vejer også tungere blandt unge med oprindelse i et andet land, end de gør blandt danskere. Derimod har et ”nemt” arbejde ikke megen appel til de unge, sammenlignet med forældregenerationen af indvandrere. Her er de unge meget ”danske”. På de øvrige spørgsmål er der ikke store afvigelser, men det kan bl.a. konstateres, at muligheden for selv at bestemme sættes højere blandt de etniske unge end blandt de danske. Der er dog forskellige måder at realisere det på: det hænger måske sammen med, at de etniske unge i noget højere grad end de danske unge håber at kunne nedsætte sig som selvstændigt erhvervsdrivende.

Tabel 12. Opfattelsen af vigtige aspekter ved arbejdet blandt danskere og etniske minoriteter. Andel meget vigtig. Pct.

Når man har et arbejde, hvor vigtigt er det, at...	15-24 år		35 år +	
	Danskere	Anden opr.	Danskere	Anden opr.
lønnen er høj?	11	30	8	34
der er en høj grad af tryghed i ansættelsen?	55	61	43	61
arbejdet er nemt (og ikke for krævende)?	3	12	2	20
andre har respekt for at man forsøger sig selv?	26	40	23	49
der er gode muligheder for at blive forfremmet?	24	42	15	43
det er et arbejde, der giver anseelse i samfundet?	7	26	8	39
at arbejdet giver mulighed for at udfolde sine evner?	67	55	67	50
at man selv kan bestemme over sit arbejdsområde?	22	27	42	34
at man har gode kolleger/arbejdskammerater?	85	82	84	81
at man føler, at man kan udrette noget nyttigt for samfundet?	40	46	41	45

4.3. Sammenfatning

At indvandrere i højere grad end danskerne må sigte mod traditionelle lønarbejderjobs og derfor i højere grad må værdsætte de traditionelle værdier herved så som høj løn, tryk ansættelse og nemt arbejde, kan ikke undre. Den anden afvigelse er derimod bemærkelsesværdig – nemlig at anseelsesfaktoren betyder langt mere for indvandrere end for danskere, også blandt de unge. Det tyder i hvert fald på, at ambitionerne og ønskerne om social mobilitet er høje, og det afspejler sig også i synet på uddannelse, jf. nedenfor. Som en bro mellem orienteringen til arbejde og uddannelse skal vi dog først undersøge forskellige erhvervsgruppers prestige – og herunder om prestigehierarkiet er det samme blandt de etniske minoriteter, som det er blandt danskerne.

5. Erhvervsprestige

Selv om strukturen i de forskellige erhvervs prestige er nogenlunde ensartet, er der alligevel forskelle mellem danskernes og indvandreres/efterkommeres vurderinger, jf. tabel 13. Det gælder specielt synet på akademikere og faglærte arbejdere. Faglærte arbejdere, navnlig bygningsarbejdere, har klart lavere prestige blandt indvandrere end blandt danskere. Det gælder især tømrere og murere, mindre udtalt mekanikere. Alle andre erhverv har lidt højere prestige blandt indvandrere end blandt danskere. For de store grupper af offentligt ansatte – pædagoger, skolelærere og sygeplejersker – er forskellen dog ubetydelig. Derimod vurderes bankfunktionærer højere blandt indvandrere og efterkommere. Og navnlig er der klare forskelle for næsten alle akademikere – som ironisk nok ikke smitter af på én bestemt gruppe, nemlig dyrlæger.

Tabel 13. Erhvervsprestige for udvalgte erhverv blandt danskere og etniske minoriteter. Gennemsnit på skala 0-10.

	Dansk opr.	Anden opr.	Forskel
Pædagog	6,92	6,97	+0,05
Skolelærer	7,52	7,83	+0,31
Sygeplejerske	8,11	8,13	+0,02
Bankfunktionær	7,21	7,77	+0,56
Murer	7,01	6,66	-0,35
Tømrer	7,06	6,49	-0,57
Mekaniker	6,88	6,70	-0,18
Læge	8,90	9,29	+0,39
Arkitekt	7,46	8,30	+0,84
Jurist	7,93	8,36	+0,43
Økonom	7,61	8,18	+0,57
Ingeniør	7,96	8,61	+0,65
Dyrlæge	7,81	7,55	-0,26
”En uddannelse som håndværker fortjener i mine øjne lige så meget respekt som en uddannelse på universitetet” (opinionsbalance: enig minus uenig)	89	56	-33
(N) min.	1.487	3.122	

sp. ”På en skala fra 0 til 10, hvor 0 betyder meget lav anseelse, og 10 betyder meget høj anseelse, hvor stor anseelse har så erhvervet som pædagog/osv. i dine øjne?”.

Blandt danske svarpersoner er der faktisk ikke stor forskel på vurderingen af hhv. en tømrer og en arkitekt – hhv. 7,06 og 7,46 i gennemsnit på en skala fra 0 til 10. Men blandt indvandrere/efterkommere er forskellen stor (hhv. 6,49 og 8,30). Svarpersonerne er også bedt om at tage stilling til en påstand om, at en

håndværkeruddannelse fortjener lige så stor respekt som en uddannelse på universitetet. Det er der stort set konsensus om blandt danskerne – kun et par procent er uenige. Det store flertal af indvandrere er også enige, men her er der dog 19 pct. uenige. Det resulterer i en opinionsbalance (enig minus uenig) på 89 blandt danskere, men 56 blandt indvandrere/efterkommere.

Det ville være nærliggende at forestille sig, at denne forskel var kulturbestemt, således at bygningsarbejde i nogle lande regnes som lavstatusarbejde. I givet fald skulle det vise sig ved store forskelle mellem de enkelte indvandrergupper. Som tabel 14 viser, er dette imidlertid *ikke* tilfældet. Der ses enkelte forskelle:

Tabel 14. Erhvervsprestige for udvalgte erhverv, opdelt efter oprindelsesland. Gennemsnit på skala 0-10.

	Danmark	Jugoslaven	Tyrkiet	Iran	Irak	Libanon	Pakistan	Somalia	Sri Lanka	Vietnam
Pædagog	6,92	6,99	6,82	7,12	7,09	7,24	6,68	7,18	7,06	6,79
Skolelærer	7,52	7,69	7,83	7,81	7,89	7,90	7,66	8,24	8,04	7,65
Sygeplejerske	8,11	8,35	7,91	8,23	8,13	8,29	7,87	8,40	8,26	7,91
Bankfunktionær	7,21	7,92	7,59	7,62	7,77	7,82	7,86	7,94	8,02	7,57
Murer	7,01	6,70	6,39	6,69	6,75	6,94	6,63	6,86	6,90	6,61
Tømrer	7,06	6,68	6,22	6,51	6,39	6,75	6,28	6,63	6,76	6,59
Mekaniker	6,88	6,74	6,44	6,63	6,71	6,94	6,87	6,91	6,97	6,59
Læge	8,90	9,48	9,09	9,33	9,39	9,32	9,32	9,40	9,46	8,90
Arkitekt	7,46	8,52	8,10	8,30	8,30	8,56	8,32	8,10	8,40	8,11
Jurist	7,93	8,54	8,26	8,66	8,21	8,61	8,25	8,03	8,61	8,04
Økonom	7,61	8,39	8,21	8,30	7,87	8,26	8,20	7,82	8,34	7,91
Ingeniør	7,96	8,79	8,34	8,67	8,59	8,77	8,78	8,75	8,77	8,27
Dyrlæge	7,81	7,83	7,31	8,03	7,37	7,66	7,34	7,41	7,87	7,42
Håndværkerudd. respekt som udd. på universitetet	89	63	55	66	43	62	49	51	59	59

F.eks. er vietnameserne generelt tilbageholdende med at tildele høj prestige, så deres vurderinger af akademikere og offentligt ansatte er på niveau med danskernes. Andre er tilbøjelige til at tillægge næsten *alle* grupper med en vis boglig uddannelse høj prestige. Men hos alle grupper af etniske minoriteter ligger vurderingen af bygningsarbejderne lavere end hos danskerne, og hos så godt som alle grupper vurderes akademikere højere.

Kulturhypotesen synes altså at kunne afvises. Måske med den tilføjelse, at det også kan være *danskerne*, der er specielle. Vi har ikke komparative data, men Danmark hører til de lande, der har en stærk *Facharbeitertradition* og derfor også en høj prestige for faglærte arbejdere. Under alle omstændigheder kan den høje vurdering af akademiske uddannelser ses som en første indikator på, at etniske minoriteter ser uddannelse som attraktivt. Til gengæld kan det være et problem, hvis det fører til en nedvurdering af nogle af de uddannelsesmuligheder, som måske er mest nærliggende for mange efterkommere. I givet fald kunne der måske være behov for at søge at styrke disse uddannelsers prestige.

Det vigtigste er dog holdningerne blandt de unge. Aldersopdelingen i tabel 15 afslører, at der måske er hele to problemer med prestigen for de faglærte. Det ene er den etniske forskel i vurderinger, der også genfindes blandt unge. Men der er også en påfaldende generationsforskel i prestige-vurderingen for de faglærte uddannelser blandt danskere. Hos danskere over 35 år er den gennemsnitlige prestige-score for murere og tømrere omkring 7,50, mens tallene for 15-24-årige er helt nede på 6,40-6,50. Også for sygeplejersker, skolelærere og pædagoger er der øjensynligt en generationsforskel, både blandt indvandrere og danskere.

Vi skal ikke her søge at opstille forklaringer, men uanset om det er medieomtale af problemer med uddannelserne og fagene, eller det er tendenser til, at "uddannelse" i den offentlige debat bliver lig med akademisk uddannelse – eller evt. noget helt tredje – så er nedvurderingen af de ikke-akademiske uddannelser tilsyneladende en generel tendens i det danske samfund. Det kan således se ud til, at indvandreres vurderinger blot er toppen af et større samfundsproblem.

Det kan alt i alt konkluderes, at orienteringen til arbejde er ganske "dansk", men mindre "moderne" blandt indvandrere. Ligesom hos danskerne er arbejdsetikken ganske streng, og for danskerne synes den i øvrigt at være blevet strengere, hvilket afspejler sig i en stor aldersforskel i synet på pligten til at arbejde. Også hos de etniske minoriteter findes en stærk følelse af, at man må eller bør arbejde uanset det økonomiske behov, men denne "employment commitment" er knapt så udtalt og knapt så lystbetonet som blandt danskerne. Uanset om det måske er pligten, der driver værket, finder vi til gengæld blandt etniske minoriteter en højere villighed til at ofre sig for arbejdet og tilsidesætte andre behov (fritid, familie) til gengæld. At ofre familien er danskerne ikke indstillet på, og de er heller ikke så indstillet på at opdrage børnene til hårdt arbejde, som indvandrere er. Interessant nok finder vi mange tilsvarende forskelle mellem minoriteter og flertalsbefolkning ikke blot i Sverige og Tyskland, men også i traditionelle indvandrerlande som USA, Canada og New Zealand.

Tabel 15. Erhvervsprestige blandt danskere og indvandrere/efterkommere, opdelt efter alder. Gennemsnit på skala 0-10.

	15-24 år		35 år +	
	Dansk	Anden	Dansk	Anden
Pædagog	6,63	6,64	7,15	7,50
Skolelærer	7,34	7,61	7,64	8,16
Sygeplejerske	7,98	8,02	8,22	8,38
Bankfunktionær	7,21	7,83	7,28	7,79
Murer	6,43	6,32	7,49	7,29
Tømrer	6,51	6,16	7,52	7,11
Mekaniker	6,40	6,36	7,30	7,33
Læge	9,04	9,41	8,77	9,07
Arkitekt	7,42	8,31	7,57	8,33
Jurist	7,91	8,37	7,97	8,37
Økonom	7,47	8,11	7,76	8,34
Ingeniør	7,95	8,66	8,01	8,56
Dyrlæge	7,55	7,32	8,03	8,02
Håndværkerudd. respekt som udd. på universitetet	80	59	96	51

Indvandrere er endvidere mere optaget af en høj løn end danskerne. At samme forskel genfindes i synet på advancementsmuligheder, afspejler, at indvandrere og efterkommere har et incitament ud over danskernes, nemlig anseelse, både i familien og i samfundet. Det gennemsyner også orienteringen til uddannelse, som vi skal se. Det er forskel, der præger alle etniske minoriteter, hvorfor det primært synes knyttet til status som indvandrere og ikke til nogen bestemt kultur. Det indebærer også, at alle indvandrergupper tildeler høj prestige til alle jobs, der kræver højere uddannelse. Til gengæld finder man en lav prestige for faglærte. Samtidig ses et fald i prestige for de faglærte jobs, ikke blot blandt indvandrere/efterkommere i den unge generation, men i særdeleshed blandt unge danskere. Man har tilsyneladende her et imageproblem, som det er vigtigt at rette op på, ikke alene i forhold til unge fra de etniske minoriteter, men nok i forhold til de unge i det hele taget.

6. Orientering til uddannelse

Uddannelse er vejen til arbejde, og derfor kan det ikke undre, at holdninger til uddannelse hos de unge og deres forældre korresponderer temmelig nøje med orienteringen til arbejde. Vi skal nedenfor dels se på opfattelsen af uddannelse som en nødvendighed, dels på de forskellige motiver til at tage en uddannelse – hvor højt vejes forskellige hensyn blandt de etniske minoriteter, sammenlignet med danskerne? I efterfølgende afsnit ses nærmere på de unges ressourcer, selvtillid, påvirkninger og oplevelse af, hvordan det går.

6.1. Bevidstheden om nødvendigheden af uddannelse

Danskerne er gennem årtier blevet belært om, at uddannelse er en nødvendighed og vil blive det endnu mere fremover. At det ikke går helt som ønsket med at sikre et højere uddannelsesniveau for de nye årgange, skal næppe så meget tilskrives manglende bevidsthed om betydningen af uddannelse, men i højere grad problemer med at virkeliggøre intentionerne. Derimod kunne man godt forestille sig, at uddannelse var en mere fremmed verden for en god del af de unge med anden etnisk herkomst – og for deres forældre, i hvert fald blandt dem, hvor forældregenerationen bringer højst utilstrækkelig uddannelsesmæssig ballast med sig fra hjemlandet. Det kan måske også gælde mulighederne for at overskue og vurdere alternativerne. Men bevidstheden om uddannelse som nødvendighed er stærk blandt indvandrerne og deres efterkommere. Ser vi på de unge og forældregenerationen under ét, er bevidstheden om nødvendigheden af uddannelse mindst lige så stærk, som den man finder blandt danskerne, jf. tabel 16.

Er man meget bevidst om betydningen af uddannelse, er det ofte svært at gradbøje svarene på spørgsmål herom. Det viser sig også i undersøgelsen her ved, at der er en række spørgsmål, som stort set alle svarer ja til eller nej til. At ”fremtidens arbejdsmarked kræver, at man har en uddannelse”, er 88 pct. af danskerne og 86 pct. af indvandrerne/efterkommerne enige i. Næsten ingen svarer ”uenig”. Tilsvarende er der stort set total afvisning af påstanden ”det er spild af tid og penge at tage en længere uddannelse”. 76 pct. af danskerne og 71 pct. af indvandrere/efterkommere svarer endda ”helt uenig”. Der er så stillet et lidt mere ”listigt” spørgsmål om, at ”hvis man vil drive egen virksomhed eller forretning som selvstændig, behøver man ikke en uddannelse”. Her er der faktisk 33 pct. af danskerne, der erklærer sig helt eller delvist enige. Man kunne måske forvente, at flere indvandrere ville have en konkret referenceramme, fordi de kender småhandlende o.l., og at det kunne få flere til at erklære sig enige – selv om det måske for nogle tværtimod kunne fremstå som afskrækkende eksempler. Uanset hvad motivet er, viser det sig imidlertid, at der blandt de etniske minoriteter er lidt mindre tilslutning til synspunktet, end der er blandt danskere. Kun 29 pct. svarer helt eller delvis enig, 62 pct. uenig. Forskellen til danskerne

er størst, når det gælder den andel, der svarer ”helt uenig” – den er 45 pct. blandt indvandrere/efterkommere, mod 36 pct. blandt danskerne.

At man bliver værdsat i samfundet, når man har en uddannelse, er der også bred enighed om, både blandt danskere og indvandrere/efterkommere: Hhv. 81 og 82 pct. er helt eller delvist enige – og i overensstemmelse med opfattelsen af uddannelse og arbejde som kilde til anseelse, som blev påpeget ovenfor, er der 60 pct. ”helt enige” blandt indvandrere/efterkommere, mod kun 48 pct. blandt danskerne. At det så ikke er helt ligegyldigt, hvilken uddannelse man tager, er allerede omtalt: 93 pct. af danskerne er enige i, at en uddannelse som håndværker fortjener lige så meget respekt som en universitetsuddannelse. Det synspunkt deles også af langt de fleste indvandrere/efterkommere, men her er andelen trods alt kun 75 pct.

Tabel 16. Orienteringen til uddannelse blandt danskere og etniske minoriteter. Pct. vandret.

		Helt enig	Delvis enig	Hverken eller	Delvis uenig	Helt uenig	Enig minus uenig
Fremtidens arbejdsmarked kræver, at man har en uddannelse	Danskere	65	23	3	5	4	76
	Anden opr.	70	16	5	4	5	77
Man bliver værdsat i samfundet, når man har en uddannelse	Danskere	48	33	6	7	6	68
	Anden opr.	60	22	7	5	6	71
Det er spild af tid og penge at tage en længere uddannelse	Danskere	4	6	3	11	76	-77
	Anden opr.	6	6	5	12	71	-71
Hvis man vil drive egen virksomhed eller forretning som selvstændig, behøver man ikke en uddannelse	Danskere	16	17	7	24	36	-27
	Anden opr.	15	14	9	17	45	-33
En uddannelse som håndværker fortjener i mine øjne lige så meget respekt som en uddannelse på universitetet	Danskere	83	10	2	2	3	88
	Anden opr.	61	14	6	8	11	56

At uddannelse er vigtigt, er der således ingen mangel på bevidsthed om blandt indvandrere og efterkommere, snarere tværtimod. Spørgsmålet er så, om det i lige så høj grad gælder forældregenerationen som de unge. På basis af den omtalte canadiske undersøgelse (Nevitte & Kanji, 2003) kunne man forvente, at uddannelsesorienteringen var trængt stærkere igennem blandt de unge end blandt

deres forældre. I givet fald kunne man så forestille sig, at forældrenes utilstrækkelige bevidsthed om betydningen af uddannelse kunne virke hæmmende for børnene, fordi forældrevejledningen synes at veje noget tungere blandt de unge af anden etnisk oprindelse end blandt danske unge.

Denne forventning synes dog at være grundløs, jf. tabel 17. Blandt de unge finder man kun én forskel mellem de ”etniske” unge og de ”danske” unge, og det er i den højere vurdering af universitetsuddannelser blandt unge med anden etnisk baggrund. Ellers er tallene stort set identiske. Men det er de også stort set for forældregenerationen, hvor indvandrerne kun adskiller sig ved den større benovelse over universitetsuddannelser, der er endnu mere udtalt end blandt de unge. Derfor er der ingen grund til at tro, at de unge ikke får tilstrækkelig opbakning hjemmefra til at tage en uddannelse. Det giver naturligvis ikke nogen garanti for, at de unge får den mest ”hensigtsmæssige” vejledning. Men hvis der er problemer her, er det i hvert fald ikke holdningerne, den er gal med. Forældregenerationen har en høj bevidsthed om nødvendigheden af uddannelse, og man må formode, at de også typisk støtter de unge, når de vælger en sådan.

Tabel 17. Orienteringen til uddannelse blandt danskere og etniske minoriteter, opdelt efter alder. Opinionsbalancer: Pct. enig minus pct. uenig.

	15-24 år		35 år +	
	Dansk	Anden	Dansk	Anden
Fremtidens arbejdsmarked kræver, at man har en uddannelse	73	75	85	81
Man bliver værdsat i samfundet, når man har en uddannelse	70	71	67	74
Det er spild af tid og penge at tage en længere uddannelse	-73	-73	-80	-68
Hvis man vil drive egen virksomhed eller forretning som selvstændig, behøver man ikke en uddannelse	-26	-33	-34	-39
En uddannelse som håndværker fortjener i mine øjne lige så meget respekt som en uddannelse på universitetet	80	59	96	51

Det skal tilføjes, at denne høje uddannelsesbevidsthed går igen i samtlige ni etniske grupper, vi har undersøgt. Der er så godt som ingen variation mellem grupperne, hverken blandt de unge eller deres forældre. Selv om der må tages et vist forbehold for, at nægterne og de ikke trufne i undersøgelsen kan være koncentreret hos de mindst uddannelsespositive grupper, så er der ingen tvivl om, at uddannelsesbevidstheden er meget høj både blandt indvandrere og deres efterkommere.

Til gengæld er det bekymrende, at vi finder lidt lavere uddannelsesbevidsthed hos de danske unge end hos forældregenerationen på de fleste af spørgsmålene.

Billedet af en høj uddannelsesbevidsthed hos de ”etniske” unge går igen, når vi spørger skoleeleverne om, hvor mange år de forventer at bruge på uddannelse efter folkeskolen, jf. tabel 18. Her er gennemsnittet for de danske skoleelever 5,5 år, og for børn med anden etnisk oprindelse er tallet 5,7 år. En nærmere opdeling på køn viser, at pigerne ligger lidt højere end drengene både for danskere og børn af anden etnisk herkomst. For danskerne er tallene hhv. 5,2 år og 6,0 år, for børn med oprindelse i et af de ni undersøgte lande er tallene hhv. 5,5 år og 5,9 år. Heller ikke her finder vi signifikante forskelle mellem de enkelte etniske grupper. De uddannelsesmæssige *ambitioner* fejler kort sagt ikke noget. I den udstrækning, uddannelsen ikke lykkes for de etniske unge, skyldes det manglende *muligheder* for og/eller *evner* til at realisere ambitionerne.

Tabel 18. Forventet antal år til uddannelse efter folkeskolen blandt skoleelever. Gennemsnitligt antal år.

	Dreng	Piger	I alt
Danskere	5,2	6,0	5,5
Anden etnisk baggrund	5,5	5,9	5,7
(N)	35	22	57
	82	128	210

6.2. Nærmere om motiver til uddannelse

Helt på linje med orienteringen til arbejde ovenfor finder vi en grundlæggende stor lighed mellem danskernes og indvandreres/efterkommeres uddannelsesmotiver, kombineret med nogle karakteristiske forskelle. Tabel 19 viser svarene på en serie spørgsmål om, hvad svarpersonen ser som vigtige grunde til at uddanne sig. Ikke overraskende er de vigtigste motiver i det hele taget at ”kunne få et arbejde” og i særdeleshed at kunne ”få et arbejde, man er tilfreds med”. Her adskiller danskerne og de etniske minoriteter sig ikke. Dog er der lidt flere af indvandrerne og deres efterkommere, der anfører det som ”meget vigtigt” i det hele taget at kunne få et arbejde, hvilket måske kan være erfaringsbaseret – altså at man ikke i samme grad har kunnet tage det for givet.

Ganske ligesom vi så det ved arbejdsmotiverne, er udsigten til en høj indkomst ikke det, der vejer tungest, når man spørger danskerne om motiver for valg af uddannelse. Det er et velkendt fænomen – men i og for sig tankevækkende i forhold til mange teorier om uddannelse. Det bekræftes også i praksis af, at der hyppigt er ledige pladser ved de studier, der rent økonomisk betaler sig bedst, mens der kan være kø ved mange uddannelser, hvor det økonomiske udkomme er beskedent. Igen svarer det til den formodet mere ”post-materielle” arbejdsorientering blandt danskerne. Høj indkomst er heller ikke det vigtigste motiv for indvandrere og efterkommere, men der er en tydelig forskel: Blandt de

etniske minoriteter under ét er der trods alt 40 pct., der anfører denne begrundelse som ”meget vigtig”, mens tallet for danskerne kun er 18 pct.

Tabel 19. Uddannelsesmotiver: Opfattelsen af vigtige grunde til uddannelse blandt danskere og etniske minoriteter.

Synes du, det er en vigtig grund til at tage en uddannelse, at man uddanner sig ...	Andel meget vigtigt		Vigtigt i alt	
	Danskere	Anden opr.	Danskere	Anden opr.
for at kunne få et arbejde?	59	71	91	92
for at kunne få en høj indkomst?	18	40	50	72
for at kunne få et arbejde, man er tilfreds med?	73	73	92	94
for at få respekt og anerkendelse fra familie og venner?	7	34	24	59
for at få respekt og anerkendelse i samfundet?	10	38	36	70
for at lære at danne sin egen mening?	34	45	68	71
for at kunne blive en aktiv samfundsborger?	36	52	75	84
for at bidrage positivt til samfundet?	35	49	80	86

Sp. Først vil jeg gerne høre, hvad du synes, kan være en vigtig grund til at få en uddannelse? Jeg vil nu læse nogle grunde op, og så vil jeg gerne høre, om du synes, det er meget vigtigt, ret vigtigt, mindre vigtigt eller slet ikke vigtigt grund til at få en uddannelse?

Ganske som ovenfor skal man næppe se betoningen af høj løn som udtryk for en stærk materialistisk orientering med vægt på det rent pekuniære. Snarere falder det i tråd med den virkelig store afvigelse mellem danskerne og de etniske minoriteter: Penge er ligesom uddannelse i sig selv en kilde til respekt eller anerkendelse.¹ Netop ”respekt og anerkendelse fra familie og venner” anføres som en ”meget vigtig” begrundelse for uddannelse blandt indvandrere og efterkommere. Hos danskerne er dette motiv af ringe betydning: Kun syv pct. af danskerne nævner det som en ”meget vigtig” begrundelse. I det hele taget er respekt og anerkendelse i familien kun nævnt som ”vigtigt” af 24 pct. af danskerne, mens tallet er 59 pct. for gruppen med anden etnisk oprindelse under ét. Helt tilsvarende nævnes ”respekt/ankendelse i samfundet” som en ”meget vigtig” begrundelse hos hele 38 pct. blandt de etniske minoriteter, mens kun 10 pct. af danskerne anfører det som et vigtigt motiv. Også her finder man en tilsvarende stor forskel på den samlede andel, der anfører motivet som ”meget vigtigt” eller ”ret vigtigt”: Kun 36 pct. af danskerne ser det overhovedet som vigtigt, mens tallet for indvandrere og efterkommere er 70 pct.

¹ Både for danskere og indvandrere er der høj korrelation mellem vægt på indkomst og vægt på anerkendelse. Hos danskere er korrelationen i begge tilfælde $r = .29$, blandt indvandrere/efterkommere er den hhv. $r = .22$ og $r = .21$ for anerkendelse hos familier/venner og anerkendelse i samfundet. Det tegner i øvrigt interessante perspektiver, såfremt anerkendelse er et hovedaspekt i ønsket om en høj indkomst. I givet fald ville det kunne implicere, at der ofte ligger et stærkere incitament i lønnen før skat (ankendelsesmotivet) end i udbyttet efter skat (det rent materielle motiv).

Men der mangler i det hele taget ikke gode grunde til uddannelse. Danskerne lægger ret stor vægt på den personlige udvikling – at lære at danne sin egen mening og blive en aktiv samfundsborger. Det er egentlig ikke så overraskende i lyset af, hvilken rolle dette motiv har spillet f.eks. i folkeskolens formålsparagraf, men det sidste er til gengæld er meget ”dansk” træk. Og det er på den baggrund bemærkelsesværdigt, at selv dette motiv anføres hyppigere blandt indvandrere/efterkommere end blandt danskere. Det samme gælder ønsket om at ”bidrage positivt til samfundet”.

Det kan muligvis problematiseres, om tallene skal tages helt for pålydende. Når man er stærkt bevidst om betydningen af uddannelse, er der nok en tendens til, at *alle* motiver bliver gode. Men dette er sådan set netop pointen – nemlig at der blandt de etniske minoriteter er en særdeles stærk bevidsthed om, hvor vigtig uddannelse er. På alle motiver ligger indvandrere og efterkommere på linje med eller højere end danskerne. Men hertil kommer så en særlig tillægsgevinst, som betyder meget i de etniske minoriteters motivationsstruktur, nemlig vægten på anerkendelse, både i familien og i samfundet.

Tabel 20. Opfattelsen af vigtige grunde til uddannelse blandt danskere og etniske minoriteter. Andel ”Meget vigtig grund”. Pct.

Synes du, det er en vigtig grund til at tage en uddannelse, at man uddanner sig ...	15-24 år		35 år +	
	Danskere	Anden opr.	Danskere	Anden opr.
for at kunne få et arbejde?	57	68	63	75
for at kunne få en høj indkomst?	19	35	18	49
for at kunne få et arbejde, man er tilfreds med?	75	75	72	70
for at få respekt og anerkendelse fra familie og venner?	7	28	6	44
for at få respekt og anerkendelse i samfundet?	10	32	9	49
for at lære at danne sin egen mening?	29	39	36	55
for at kunne blive en aktiv samfundsborger?	34	48	38	59
for at bidrage positivt til samfundet?	37	45	34	56

Også i dette tilfælde har vi lavet en opdeling på aldersgrupper, jf. tabel 20. Ikke overraskende ligner de ”etniske” unge de danske unge en hel del mere, end forældregenerationen ligner den danske forældregeneration. Også blandt de unge er vægten på uddannelse stærkere hos indvandrere og efterkommere, end den er blandt danskere. Men anerkendelse/respekt og høj indkomst vejer ikke så tungt for de unge, som det gør for deres forældre. Faktisk ligger forældregenerationen en smule højere end danskerne på alle spørgsmål på nær ét, nemlig spørgsmålet om at kunne få et arbejde, man er tilfreds med. Her er der nærmest en lille afvigelse i modsat retning.

6.3. Betydning af ”traditionelle” holdninger

Et sidste spørgsmål er, hvad det betyder for forældregenerationens syn på uddannelse, om man fastholder en ”traditionel” opfattelse, når det gælder kønsroller, religion og blanding med danskere. Vi har som tidligere nævnt stillet spørgsmålene, om kvinder burde blive hjemme og passe børnene, og om muslimske kvinder bør gå med tørklæde. Desuden har vi et spørgsmål om, hvordan man ville se på, at ens søn/datter blev gift med en dansker frem for en ægtefælle fra eget oprindelsesland (hvor godt 70 pct. af de adspurgte i forældregenerationen i øvrigt svarede, at det ikke spillede nogen rolle).²

Tabel 21. Opfattelsen af vigtige grunde til uddannelse blandt forældregenerationen af etniske minoriteter (35 år og derover), opdelt efter ”traditionelle” holdninger. Andel ”Meget vigtig grund”. Pct.

Synes du, det er en vigtig grund til at tage en uddannelse, at man uddanner sig ...	Kvinder med børn burde ikke arbejde		Muslimske kvinder bør gå med tørklæde		Søn/datter må gifte sig med dansker	
	Enig	Uenig	Enig	Uenig	Uenig	Enig
for at kunne få et arbejde?	70	75	72	74	73	74
for at kunne få en høj indkomst?	49	49	52	47	48	52
for at kunne få et arbejde, man er tilfreds med?	69	70	66	71	69	70
for at få respekt og anerkendelse fra familie og venner?	48	42	49	43	49	42
for at få respekt og anerkendelse i samfundet?	48	50	52	49	52	48
for at lære at danne sin egen mening?	49	56	54	55	52	56
for at kunne blive en aktiv samfundsborger?	59	60	57	60	59	59
for at bidrage positivt til samfundet?	56	57	56	58	57	57

Når det gælder vigtigheden af de forskellige aspekter ved uddannelse, er konklusionen, at graden af traditionel orientering stort set ikke har betydning, i hvert fald holdningsmæssigt. Med lidt god vilje er der måske en tendens til, at respekten fra familie og venner betyder en anelse mere for ”traditionalisterne”, dvs. for dem, der mener, kvinderne ikke burde arbejde, at muslimske kvinder bør gå med tørklæde, eller som foretrækker en svigersøn/datter fra eget

² Svarfordelingen ser i øvrigt en del anderledes ud, når man spørger de unge om, hvem de ”forventer” at blive gift med (Jensen & Tranæs, 2008). Der er forskel på et ”blødt” normmæssigt pres – som nok afspejler sig i forventningen – og en mere principiel stillingtagen. Blandt danskere kunne man i alt fald tidligere finde lignende ”bløde” normer – og endnu tidligere ret ”hårde” normer – når det gjaldt klassebaggrund for børnenes valg af ægtefælle.

oprindelsesland. Tilsvarende er der en anelse mindre vægt på ”at danne sin egen mening” hos ”traditionalisterne”. Begge forskelle er ganske plausible, men det mest overraskende er trods alt, at effekten er så ubetydelig, samt at der overhovedet ikke er effekt på de øvrige spørgsmål, specielt i betragtning af, at vi har at gøre med ret små grupper, når vi afgrænser ”traditionalister” som her.

Lidt anderledes ser det ud, når vi kommer til spørgsmålene om nytten af uddannelse overhovedet, jf. tabel 22. Her er der generelt en tendens til, at ”traditionalisterne” lægger lidt mindre vægt på uddannelse. Ikke meget, men trods alt målbart. Også det store flertal af ”traditionalisterne” afviser synspunktet om, at længerevarende uddannelse er spild af tid og penge, men flertallet er lidt mindre end hos det ”moderne” flertal. Det samme ses på spørgsmålet om behovet for uddannelse for dem, der vil være selvstændige, samt i afsvækket grad på spørgsmålet om, at fremtidens arbejdsmarked kræver, at man har en uddannelse. På spørgsmålene om værdsættelse og den relative prestige for håndværker- og universitetsuddannelser er der ingen forskel.

Tabel 22. Syn på uddannelse blandt forældregenerationen af etniske minoriteter (35 år og derover), opdelt efter ”traditionelle” holdninger. Opinionsbalancer. Pct.point.

	Kvinder med børn burde ikke arbejde		Muslimske kvinder bør gå med tørklæde		Søn/datter må gifte sig med dansker	
	Enig	Uenig	Enig	Uenig	Uenig	Enig
Det er spild af tid og penge at tage en længere uddannelse	-58	-73	-63	-73	-59	-73
Hvis man vil drive egen virksomhed eller forretning som selvstændig, behøver man ikke en uddannelse	-30	-45	-29	-44	-29	-45
Fremtidens arbejdsmarked kræver, at man har en uddannelse	74	83	75	85	79	83
Man bliver værdsat i samfundet, når man har en uddannelse	77	73	76	72	74	74
En uddannelse som håndværker fortjener i mine øjne lige så megen respekt som en uddannelse på universitetet	54	51	55	50	47	52
N (minimum)	143	750	260	480	243	637

Alt i alt er der altså en tendens til, at ”traditionalisterne” prioriterer uddannelse knapt så højt. Men tendensen er svag, og på de øvrige spørgsmål om motiver til uddannelse er der så godt som ingen forskel bortset fra en statistisk usikker tendens til, at egne meninger og aktivt medborgerskab prioriteres en kende lavere blandt ”traditionalisterne”.

6.4. Konklusion

Alt i alt er konklusionen vedrørende uddannelsesholdninger temmelig entydigt den, at bevidstheden om betydningen af uddannelse er meget stærk hos de etniske minoriteter – ikke blot hos de unge, men også hos forældregenerationen, og endda hos den ”traditionalistiske” del af denne. Man har i den grad taget til sig, at uddannelse er påkrævet. Heri ligner indvandrerne og deres efterkommere danskerne. Men det ser ud til, at der blandt de etniske minoriteter findes ét motiv mere end blandt danskerne, nemlig muligheden for social opstigning, anerkendelse og respekt via uddannelse.

Man har ikke som i Canada skullet vente på anden generation, før bevidstheden om betydningen af uddannelse satte sig igennem – det er sket til fulde allerede hos første generation. Men den særlige betydning af anerkendelse går igen hos de unge, hvor det i øvrigt er det eneste punkt, der adskiller orienteringen hos de danske og de ”etniske” unge.

Det er altså ikke bevidstheden om nødvendigheden af uddannelse eller de uddannelsesmæssige ambitioner, det kniber med, heller ikke hos forældregenerationen. Der kan næppe herske tvivl om, at drømmen om opstigning bidrager til, at de unge får en principiel opbakning hjemmefra i retning af at uddanne sig. Den eneste hage herved kunne være, at ambitionerne måske undertiden kan være lidt for høje, i og med den store beundring for akademisk uddannelse og den relativt lave vurdering af faglærte. Det er en tilbøjelighed, der går igen hos samtlige indvandrergrupper, hvorfor det mere må tilskrives den fælles status som indvandrere, end det må tilskrives træk ved bestemte kulturer. Tilmed er det muligt, at det snarere er den danske kultur, der er speciel, fordi man har haft en århundredgammel uddannelsesmæssig tradition for faglige uddannelser, et tilhørende ret skarpt skel mellem faglærte og ufaglærte arbejdere – og en tilsvarende høj prestige for de faglærte.

Men motivationen for uddannelse er uhyre stærk, både blandt indvandrere og efterkommere. Vi kan ikke i denne tværnitsundersøgelse komme detaljeret ind på, hvad der så er årsagen til de etniske unges forholdsvist begrænsede succes i uddannelsessystemet. Herom henvises til de øvrige dele af det samlede projekt (jf. Tranæs (red.), 2008 og publikationerne fra de enkelte delprojekter). Men vi kan i det følgende supplere på nogle enkelte punkter vedrørende de unges ressourcer, trivsel, familiepåvirkninger mv.

7. Ressourcer, trivsel mv.

De holdnings- eller orienteringsmæssige forudsætninger for succesfuld integration på arbejdsmarkedet via uddannelsessystemet synes alt i alt at være til stede hos indvandrerne og deres efterkommere, endda i overraskende høj grad. Men en stærk orientering mod arbejde og uddannelse og en i udgangspunktet ganske klar ambition om at tage en uddannelse er langtfra tilstrækkelige forudsætninger. I det følgende skal vi kort se på de unges ressourcer, påvirkninger, selvtillid og oplevelse af, hvordan det går. Når det gælder de mere objektive mål på, hvordan det går, må der henvises til de øvrige delprojekter inden for det samlede projekt (Tranæs (red.), 2008).

7.1. Ressourcer

En klassisk faktor er naturligvis den kapital, de unge har til rådighed. Det gælder både økonomisk kapital i form af rimelige levekår og kulturel kapital i form af faciliteter og vaner, der gør livet i skolen lettere. Nogle af disse faktorer er belyst i tabel 23. På næsten alle punkter har de unge af anden etnisk oprindelse lidt dårligere vilkår end danske unge. Men på en række punkter er forskellen ikke stor. Blandt de 15-19-årige har næsten alle pc i husstanden og adgang til internettet – forskellen mellem danskere og unge af anden etnisk oprindelse er kun én procent. Blandt de 20-24-årige er forskellen lidt større. Den daglige brug af internettet er dog alligevel lidt mindre blandt unge indvandrere/efterkommere end blandt danskere – hhv. 83 og 76 pct. hos de 15-19-årige.

Boligforholdene adskiller sig derimod i betydelig grad. 67 pct. af de danske 15-19-årige i undersøgelsen bor i ejerbolig,¹ mod kun 21 pct. blandt de ”etniske” unge. Nu er det ikke givet, at parcelhuset nødvendigvis giver særlig meget større trivsel og bedre betingelser for børn og unge end det at bo i en etagelejlighed. Men det kan afhænge af arealet, og her synes der at være problemer. Således er der en væsentligt mindre andel, der har eget værelse blandt de unge med andet oprindelsesland: 73 pct. mod danskernes 95 pct. De allerfleste angiver dog at have et skrivebord til rådighed og at have tid og ro til at lave lektier – men dog kun 90 pct. af de unge med udenlandsk oprindelse mod 95 pct. blandt de danske.

Forskellen er også meget stor på de indikatorer for kulturel kapital, der er medtaget, nemlig ordbøger, leksikon og bøger i husstanden. Ordbøger følger formentlig normalt med skolen og adskiller i hvert fald ikke. Men andelen med leksikon er noget mere forskellig – 70 pct. mod 52 pct. I internettets tidsalder er betydningen af leksika mindre, end den var tidligere, fsv. angår den rene funktionalitet, men deraf følger ikke nødvendigvis, at betydningen som indikator for kulturel kapital er mindre. Der er også meget betydelige forskelle i

---

¹ Tallet er i øvrigt lidt lavere, end hvad man tidligere har fundet i survey-undersøgelser, så stikprøven er i hvert fald ikke biased ”opad” for de danske børns vedkommende.

bogbestanden. Blandt 15-19-årige indvandrere/efterkommere er det kun 33 pct., der oplyser, at der er mindre end 100 bøger i husstanden. Selv om tallet for de danske børn/unge faktisk også ligger overraskende lavt – kun 59 pct. oplyser, at man har over 100 bøger i husstanden – er der dog tale om en signifikant forskel. Alt i alt kan vi altså konkludere, at de ”etniske” børn/unge gennemsnitligt rangerer en hel del lavere på ressourcer end danske børn/unge, både økonomisk (specielt eget værelse) og kulturelt (bøger i husstanden).²

Tabel 23. De unges ressourcer i husstanden. Pct.

	15-19 år		20-24 år	
	Danskere	Anden opr.	Danskere	Anden opr.
Pc i husstand	97	96	94	89
Internet i husstand	93	92	87	83
Bruger internet daglig	83	76	81	69
Eget værelse	95	73		
Skrivebord	93	93		
Tid og ro til at lave lektier	95	90		
Bor i ejerbolig	67	21		
Ordbog i husstand	93	92	88	86
Leksikon i husstand	70	52	51	45
> 100 bøger i husstand	59	33	39	29
Parabol/kabel tv	84	87	76	82
N	371	1.128	218	743

Endnu en interessant faktor er omfanget af hjælp til skolearbejdet. Det er belyst i tabel 24. Her viser det sig, at skoleelever af anden etnisk oprindelse får nogenlunde lige så hyppig hjælp fra faderen som danske elever, men væsentligt sjældnere fra moderen. Således er tallene hhv. 33 og 30 pct. for de danske elever, men hhv. 19 og 29 pct. for de ”etniske” elever. Man kan i overensstemmelse med de øvrige resultater fra det samlede projekt formode, at det bl.a. kan være svage sprogkunderskaber, der holder mødrene tilbage – hvilket forstærkes af, at mange ikke er i beskæftigelse. Til gengæld får skoleelever med anden etnisk baggrund noget mere hjælp fra søskende (32 pct. mod 24 pct. for de danske elever) – og i øvrigt også fra andre slægtninge. Uanset etnisk herkomst er skolekammerater/venner en vigtig kilde til hjælp. Omkring 40 pct. får hjælp på denne måde. Og endelig anfører en temmelig høj andel af skoleeleverne med andet oprindelsesland – 44 pct. – at de får hjælp i skolens lektiecafé.

² Vi har for en sikkerheds skyld gennemført analyser for de enkelte alderstrin separat for at sikre mod, at f.eks. fraflytning hjemmefra skulle forstyrre resultaterne. Det er imidlertid ikke tilfældet.

Målt rent kvantitativt er der strengt taget ikke den store forskel, når man lægger det hele sammen, men det er naturligvis et åbent spørgsmål, om tallene kan sammenlignes, når det gælder kvalitet. Det er næppe urimeligt at antage, at hjælpen fra forældrene er det vigtigste. Men det hører med til historien, at søskende, slægtninge og lektiecafé i nogen grad synes at kompensere herfor.

Tabel 24. Ugentlig hjælp til skolearbejdet i folkeskolen. 15-17-årige. Pct.

Hjælp fra ...	Danskere	Anden opr.
mor	33	19
far	30	29
søskende	24	32
bedsteforældre	0	3
venner	42	37
andre slægtninge	5	9
skolens lektiecafé	17	44
andet	8	16
(N)	64	217

7.2. Trivsel

Inden vi undersøger elevernes egen oplevelse af, hvordan det går på uddannelsen, skal vi kort se på nogle indikatorer for deres trivsel. De er dels af social, dels af faglig art. Grundlæggende er de allerfleste svar positive, men det skal man undertiden tage med et gran salt, når det drejer sig om denne type af spørgsmål, fordi folk nødtigt vil indrømme, at de ikke trives. Derfor har vi i de fleste tilfælde anført den andel, der ikke trives helt perfekt. F.eks. viser tabel 25 ikke den andel, der svarer enig på spørgsmålet ”Jeg føler mig af og til lidt uden for”. I stedet har vi vist *den andel, der ikke svarer ”helt uenig”*, ud fra den betragtning, at blot det at svare ”ved ikke” eller endog ”delvist uenig” er et tegn på, at man ikke føler sig *helt* inden for.

I folkeskolens store klasser (15-17-årige) ser det ud til, at lidt flere af de ”etniske” unge har problemer med trivslen. Meget få svarer, at de føler sig uden for, men hos de danske er det 80 pct., der svarer ”helt uenig”. Blandt indvandrere/efterkommere er tallet kun 70 pct. Vi har derfor anført hhv. 20 og 30 pct. i tabellen som mål for dem, der ikke kan sige sig helt fri for at føle sig lidt uden for en gang imellem. Mangel på gode venner synes kun at være et problem for en minoritet på 14-15 pct., der er stort set den samme hos danskerne og de ”etniske” elever. Til gengæld er der mange af de ”etniske” elever, der ikke er med til festerne: Kun 23 pct. af de danske elever er ikke med til de fleste fester (har ikke svaret ”helt enig” eller ”delvis enig”), mens tallet er 48 pct. for de ”etniske” unge. Det gælder i særdeleshed pigerne, hvor det er 56 pct., der ikke er med til ”de fleste” fester, mens tallet for drengene er 36 pct.

Noget flere ”etniske” skoleelever end danske elever er ikke helt overbeviste om, at uddannelsen passer til dem – 42 pct. mod 32 pct. – og mens 34 pct. af de danske elever ikke er ubetinget begejstrede for at komme på skolen, er tallet 46 pct. for de ”etniske” skoleelever. Tilbøjeligheden til at kede sig er nøjagtig den samme, og det gælder også følelsen af at blive behandlet dårligere end andre elever af læreren.

Tabel 25. Indikatorer for manglende trivsel i forbindelse med uddannelsen. Pct.

Hvor enig eller uenig er du i følgende om din uddannelse:	Folkeskole +)		Gymnasium		HH, HHX, HTX		Lærlingeudd.	
	Dansk	Anden	Dansk	Anden	Dansk	Anden	Dansk	Anden
Jeg føler mig af og til lidt uden for*)	20	30	29	26	30	25	22	35
Jeg har gode venner**)	14	15	12	21	19	16	15	22
Jeg er med til de fleste fester***)	23	48	17	32	24	43	48	60
Jeg føler, uddannelsen passer godt til mig**)	32	42	43	31	49	40	25	37
Jeg har lyst til at komme på skolen/uddannelsen **)	34	46	39	35	40	37	43	34
Jeg keder mig tit (helt eller delvis enig)	34	33	31	28	40	30	21	21
Jeg føler ofte, jeg bliver behandlet dårligere end andre af lærerne*)	28	29	21	18	27	24	32	32
(N)	65	213	126	271	67	254	68	190

+) Kun 15-17-årige.

*) Tabellen viser den procentandel, der ikke svarer ”helt uenig”.

**) Tabellen viser den procentandel, der ikke svarer ”helt enig”.

***) Tabellen viser den procentandel, der ikke svarer ”helt enig” eller ”delvis enig”.

Blandt gymnasieeleverne trives indvandrere og efterkommere ikke dårligt, sammenlignet med de danske elever. Også her er der lidt mindre festdeltagelse, men andelen, der ikke er med til det meste, er lavere – 32 pct. Der er dog lidt flere, som synes at savne gode venner – 21 pct. mod 12 pct. blandt danskerne, hvis vi som her bruger den andel, der ikke er ”helt enig” som mål for, at det ikke står helt perfekt til. Til gengæld synes den faglige tilpasning en spids bedre end blandt de danske elever: Mens 43 pct. af danskerne ikke er helt overbeviste om, at uddannelsen passer godt til dem, er tallet kun 31 pct. blandt de etniske elever. Ellers er der ingen forskelle.

Nogenlunde samme billede finder man for HH/HHX/HTX – den væsentligste forskel er, at lidt færre er med til de fleste fester, og så er kedsomheden blandt de danske elever på disse uddannelser øjensynligt en smule mere udbredt end blandt gymnasieeleverne. Lærlinge keder sig derimod sjældent, uanset etnisk herkomst. Men det er en anden type uddannelse, hvor der bl.a. ikke er samme festkultur til at skabe sammenhold. Der er også en tendens til, at de etniske unge netop på lærlingeuddannelserne føler sig mere uden for – 35 pct. mod kun 22 pct. blandt danskerne på disse uddannelser og ca. 25 pct. af de etniske unge på de øvrige ungdomsuddannelser. Lysten til at møde på arbejde/uddannelse er ikke udtalt blandt de danske unge (43 pct. har ikke ubetinget lyst), men noget bedre blandt indvandrere og efterkommere (34 pct.). I modsætning til de etniske unge på de øvrige ungdomsuddannelser føler de etniske unge på lærlingeuddannelserne i noget mindre grad end deres danske kammerater, at de er på rette hylde: 37 pct. har skepsis, mod kun 25 pct. blandt danskerne.

7.3. Det faglige udbytte

Når indvandrere og efterkommere på lærlingeuddannelserne væsentligt hyppigere end danskerne på de samme uddannelser udtrykker en vis skepsis over for, om uddannelsen passer til dem, skyldes det nok næppe en følelse af at være mere uden for, men nok først og fremmest, at ganske mange synes, det er lidt svært. Elevernes/de studerendes egen oplevelse af, hvordan det går, er belyst i tabel 26. I det hele taget er det ikke så få blandt de etniske unge, der føler, det ofte er lidt for svært.

Tabel 26. Hvordan går det i skolen. Pct.

	Andel, der synes, uddannelsen kun går nogenlunde, ikke så godt eller dårligt		Andel, der ofte synes, det er lidt for svært		(N) antal svarpersoner	
	Danskere	Anden opr.	Danskere	Anden opr.	Danskere	Anden opr.
Folkeskole (kun 15-17-årige)	23	37	30	42	64	213
Gymnasiet	25	21	38	35	127	270
HH, HHX, HTX	21	31	37	44	67	252
Lærlingeuddannelse	7	15	21	42	68	198
Videregående uddannelse	13	17	28	39	103	330

Vi har benyttet to indikatorer: Dels oplevelsen af ”hvordan det går” alt i alt med uddannelsen, dels spørgsmålet ”jeg synes ofte, der er lidt for svært”. Begge indikatorer peger i nogenlunde samme retning: I gymnasiet er der ingen forskel mellem, hvordan danskerne og de etniske minoriteter oplever situationen rent fagligt, og på de videregående uddannelser er forskellen beskeden – men også her er der lidt flere af de etniske unge, der synes, det ofte er lidt for svært.

På de øvrige niveauer er der en større forskel: I folkeskolen og på HF, HHX, HTX har de etniske unge det mærkbart sværere. Den største forskel finder man dog på lærlingeuddannelsen. Dobbelt så mange etniske som danske unge synes ikke, uddannelsen går alt for godt ("nogenlunde", "ikke så godt" eller "dårligt"), og dobbelt så mange synes, det ofte er lidt for svært. Når det gælder det sidste spørgsmål, er tallene hhv. 21 pct. for danske unge og så høje som 42 pct. for unge af anden etnisk herkomst. Her synes i hvert fald at ligge én nøgelfaktor til forklaring af de etniske unges problemer i denne del af uddannelsessystemet, men forskellen er også mærkbar for HF/HH/HTX.

Tabel 27. Indikatorer for "traditionel" orientering blandt indvandrere/ efterkommere og vanskeligheder i skolen/uddannelsen. Andel, der ofte føler, det er lidt for svært. Pct.

		Folke- skole+)	Gymna- sium	HH, HHX, HTX	Lærlinge- udd.	Videre- gående udd.
Muslimske kvinder bør gå med tørklæde	ja	49	46	43	45	53
	nej	39	34	45	46	35
Kvinder bør passe børn og ikke arbejde	ja	(50)	(47)	42	48	53
	nej	40	34	44	41	37
OK at søn/datter gifter sig med en dansker	ja	44	35	47	40	43
	nej	39	36	41	45	31
Alle eller de fleste venner er danskere		33	29	36	32	35
Lige mange/ flest indvandrere		42	39	48	45	43
Alle eller de fleste venner er indvandrere		63	(47)	(45)	47	(40)
(N)		76	52	79	58	61
		109	167	123	85	191
		26	17	33	31	30
		183	250	210	151	285
		132	195	159	121	225
		56	50	66	51	72
		78	141	72	50	124
		101	109	161	110	181
	35	19	20	30	20	

+) Kun 15-17-årige.

Hvor N er under 30, er tallet i parentes.

Det kan også være interessant at undersøge, hvorledes "traditionel" orientering og vennekreds påvirker præstationerne i skolen, jf. tabel 27. Ud over de tidligere spørgsmål om muslimske tørklæder og kvinder som husmødre har vi medtaget spørgsmålet om holdning til, at ens søn/datter gifter sig med en dansker. Endelig

er der et spørgsmål om vennekredsens sammensætning. Antal svarpersoner nederst i tabellen viser i øvrigt, at der enten sker en socialisering eller selektion, så traditionel orientering aftager med graden af boglig uddannelse, hvortil kommer, at gymnasiet skiller sig ret markant ud fra de øvrige ungdomsuddannelser.

Noget kan tyde på, at det mindst lige så meget er en selektionseffekt som en socialiseringseffekt, der er årsag til de mindre traditionelle holdninger hos dem, der er i gang med gymnasie- og videregående uddannelse. Unge med en traditionel orientering har det gennemsnitligt lidt sværere med uddannelsen. Holdningen til, at ens søn/datter gifter sig med en dansker, har ingen effekt. Men for elever i folkeskolen ligger andelen, der føler, det ofte er lidt for svært, ca. 10 procentpoint højere blandt mindretallet med en traditionel indstilling. Forskellen går igen både for gymnasiet og sågar for de videregående uddannelser. I begge de sidstnævnte tilfælde er det dog kun temmelig få, der har en traditionel indstilling. En sådan indstilling er mere udbredt blandt HF/HHX/HTX-elever, men her er den uden betydning for de oplevede vanskeligheder.

Der sker tydeligvis også en selektion efter vennekredsens sammensætning. Blandt de skoleelever, hvor de fleste eller et flertal af vennerne er danskere, føler 33 pct., at det ofte er for svært. Blandt dem, der har lige mange eller en overvægt af indvandrere som venner, er tallet 42 pct. Og for den lille gruppe, hvor alle eller næsten alle venner er indvandrere, føler hele 63 pct. ofte, at det er for svært. Det er nok en del af baggrunden for, at vennekredsen er væsentligt mere ”dansk” for dem, der fortsætter med en boglig uddannelse, især gymnasiet. En anden del skyldes naturligvis, at uddannelsesstedet efter folkeskolen ikke er bundet til et kvarter med en bestemt etnisk sammensætning. Også på de senere uddannelsesstrin har vennekredsens sammensætning imidlertid betydning. De gymnasieelever, der har et flertal af danske venner, oplever færre problemer end de øvrige, og det samme gælder for HF/HHX/HTX-elever såvel som for lærlinge. Sågar på de videregående uddannelser er der tilsyneladende en svag effekt. Vi har ikke mulighed for at teste nærmere, hvad der er de mellemkommende variable, men det er nærliggende at forestille sig, at sikker beherskelse af sproget er en af nøglefaktorerne, og her er der næppe tvivl om, at danske venner er en vigtig faktor. Om traditionel indstilling har selvstændig betydning ud over, hvad der er en følge af vennekreds og sprog, lader sig ikke afklare, men det er nok et rimeligt gæt, at dansk sprog- og kulturforståelse er en afgørende mellemliggende faktor.

En sidste faktor, der bør nævnes, er selvtillid. Vi har dannet en selvtillidsskala ud fra fire spørgsmål i undersøgelsen, og den viser en ret betydelig forskel mellem danskere og indvandrere/efterkommere, jf. tabel 28. Den gode nyhed er dog, at forskellen er mindst blandt de yngste, men om det skyldes (endnu) manglende opsamling af negative erfaringer, eller at problemet efterhånden vil fortage sig, lader sig ikke sikkert afgøre på basis af en enkelt tværsnitsundersøgelse.

Tabel 28. Etnisk baggrund og selvtillid (skala 4-20). Pct.

	Danskere	Anden opr.
15-19 år	15,9	15,8
20-24 år	16,2	15,5
25-29 år	16,7	15,4
30-34 år	17,1	14,5
35 år +	16,8	14,7
(N)	371	1.131
	219	770
	119	258
	50	76
	750	1.068

Additivt index ud fra spørgsmålene: ”Jeg er næsten altid godt tilfreds med mig selv”, ”jeg er ofte usikker på mig selv, når jeg er sammen med andre”, ”der er meget hos mig selv, som jeg gerne vil ændre på”, samt ”jeg føler tit, jeg har gjort noget forkert”. Hvis man skal skelne mellem ”selvværd” og ”selvtillid”, ligger spørgsmålene i selvværds-enden af skalaen.

Analysen tyder dog på, at der er en stærk sammenhæng mellem selvtillid og oplevede skolepræstationer, hhv. $r = .22$ og $.23$ med spørgsmålene om, hvordan det går, og om det opleves som værende lidt for svært. Disse tal er de samme for etniske unge: hhv. $r = .21$ og $.22$. Derfor synes der at være grund til at bore nærmere i dette spørgsmål fremover og undersøge årsagerne til den lavere selvtillid, der måske kan have opdragelsesmæssige kilder (tendens til større vægt på lydighed, mindre på fantasi), men formentlig også samfundsmæssige kilder. Forskellene synes i øvrigt ret parallelle for begge køn.

8. Sammenfatning

Alt i alt viser undersøgelsen, at arbejdsorienteringen og uddannelsesorienteringen blandt indvandrere og efterkommere er overraskende stærk. Arbejdsorienteringen ligger i de fleste henseender tæt op ad danskernes, der til gengæld skiller sig en del ud internationalt, først og fremmest ved en væsentligt stærkere ”employment commitment” end i andre lande. Det bunder nok dels i en stærk pligtfølelse, hvor man endnu i dag finder resterne af den ”protestantiske etik”, men arbejdet er også en kilde til dækning af behov, herunder sociale behov, men formentlig også i stærkt stigende grad behov for selv-realisering. Forskellen mellem indvandrere/efterkommere og danskere er beskeden, allerede sammenlignet med de nationale forskelle i Europa.

Men der er to karakteristiske forskelle mellem danskerne og indvandrere/efterkommere: Først og fremmest er orienteringen til både arbejde og uddannelse blandt indvandrere og efterkommere kendetegnet ved, at man lægger meget stor vægt på arbejde og uddannelse som kilde til social opstigning og til anseelse og respekt, både i familien og i samfundet. Dette synes ikke bundet til bestemte indvandrer kulturer, men går igen på tværs af alle grupper. Internationale sammenligninger viser, at tilsvarende forskelle også genfindes i andre lande – i øvrigt uanset om der er tale om nye indvandrere eller minoriteter af anden racemæssig eller etnisk herkomst, der har en lang historie i landet – og stort set også er uafhængig af, hvordan sammensætningen af indvandrerne i øvrigt ser ud.

Endnu en forskel mellem danskerne og indvandrerne er, at de sidstnævnte har en lidt lavere prioritering af hensynet til selv-realisering i arbejdet. I så henseende kan indvandreres orientering til arbejde og uddannelse nok karakteriseres som lidt mere traditionel og mindre post-materialistisk end danskernes. Hvad der mangler af vægt på selvrealisering i arbejdet, modsvares i god overensstemmelse med en sådan karakteristik af en større vægt på evnen til at udholde hårdt arbejde og vilje til at ofre fritid mv. til fordel for arbejdet.

I Canada har man fundet, at første generation er kendetegnet ved en stærk arbejdsorientering, anden generation ved en stærk uddannelsesorientering. Indvandrerne og deres efterkommere i Danmark viser sig trods en anden sammensætning at ligge rimeligt tæt på dette billede. Forskellen er navnlig, at uddannelsesorienteringen i Danmark også er stærk hos forældre generationen.

Et centralt træk, ikke mindst for forældre generationen, men også for de unge, er, at uddannelse er værdsat som middel til social opstigning og anseelse. Det giver et ekstra incitament til uddannelse, sammenlignet med danskerne. Men det kan muligvis have den negative side, at man fokuserer for meget på de ”fine” uddannelser og i for ringe grad værdsætter de jævne. Her er danskerne – i hvert fald de lidt ældre – karakteristiske ved at vurdere faglige uddannelser højt, og langt ad vejen lige så højt som de akademiske; dog finder man hos de unge danskere en

noget bekymrende tendens til nedvurdering af de faglige uddannelser. Men for indvandrerne nytter det under alle omstændigheder ikke at drømme om akademiske muligheder, hvis børnene har problemer med almindelige lærlingeuddannelser. Og det er der ret tydelige tegn på, at de har.

I det hele taget kniber det overordnet set ikke med ambitionerne om uddannelse, eller med bevidstheden om, at uddannelse er afgørende. Det ser heller ikke ud til, subjektivt i alt fald, at indvandrere oplever større problemer med at finde sig til rette med skole og kammerater, selv om der tilsyneladende er en lidt højere andel, der ikke føler sig *helt* inkluderet blandt kammeraterne. Opbakningen fra familien til uddannelse synes der heller ikke at være de store problemer med; i hvert fald lægger forældregenerationen – og herunder også mødrene – stor vægt på arbejde og uddannelse, i øvrigt også for dem selv.

Det er mere ressourcer, evner, selvtillid og barrierer af anden art, der tegner sig som problemer for de unge. Når det gælder materielle ressourcer, er der et påfaldende stort mindretal af skoleeleverne, der ikke har eget værelse. Mindre overraskende er det, at den boglige ballast fra hjemmet ofte er beskeden. Flere indvandrere/efterkommere end danskere synes, det er lidt for svært med undervisningen, og med undtagelse af de yngste synes det også at knibe lidt med selvtilliden. Begge dele er nok vigtigere faktorer at være opmærksom på end uddannelsesbevidstheden og ambitionerne. Ikke så få af forældrene hælder til traditionelle familieværdier og religiøse værdier, men dette synes faktisk ikke på holdningsplanet at forplante sig til manglende betoning af uddannelse og beskæftigelse, heller ikke for pigerne/kvinderne, der synes fuldt så ambitiøse på egne vegne som drengene. Derimod er der en tendens til, at unge med en traditionel orientering oplever større vanskeligheder med at følge med i skolen/på uddannelsen. Endnu mere markant er tendensen til sammenhæng mellem vennekredsens etniske sammensætning og oplevelsen af problemer med at følge med. Det er nærliggende at antage, at den sproglige (og måske til dels en medfølgende kulturel) formåen er en mellemkommende nøglevariabel.

Referencer

Bertelsen, O (1980). *Den unge familie i 70'erne*. Socialforskningsinstituttets Publ. 99. København: Teknisk Forlag.

Boyd, Monica (2002). "Educational attainments of immigrant offspring: Success or segmented assimilation?" *The International Migration Review*, vol. 36 (4), pp. 1037-61.

Breidahl, Karen Nielsen (2007). *Kvinder med anden etnisk baggrund end dansk uden for arbejdsmarkedet i Vejle: Ressourcer, fremtidsperspektiver og barrierer*. Vejle: Videnscenter for Integration.

Drejer, Tina M.O. (2008). Voters and the issue of immigration in Denmark and Sweden. Arbejdsrapport, CCWS, Aalborg Universitet.

Egelund, Niels og Torben Tranæs, red. (2007, andenudgave 2008). *PISA etnisk. Kompetencer hos danske og etniske elever i 9. klasser i Danmark 2005*. København: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Goul Andersen, Jørgen (1984). *Kvinder og Politik*. Århus: Forlaget Politica.

Goul Andersen, Jørgen (2002) 'Coping with Long-Term Unemployment: Economic Security, Labour Market Integration and Well-being. Results from a Danish Panel Study, 1994-1999.' *International Journal of Social Welfare*, vol. 11(2), pp. 178-190.

Goul Andersen, Jørgen, Christian Albrekt Larsen & Jan Bendix Jensen (2003). *Marginalisering og velfærdspolitik*. København: Frydenlund.

Goul Andersen, Jørgen & Sigrid Rossteutscher (2007) . "Small-scale democracy. Citizen power in the domains of everyday life", pp. 221-254 in Jan W van Deth, José Ramón Montero & Anders Westholm (eds). *Citizenship and Involvement in European Democracies. A Comparative Analysis*. London: Routledge.

Hansen, Erik Jørgen (1995). *En generation blev voksen*. København: Socialforskningsinstituttet.

Heath, Anthony & Yaël Brinbaum (2007) Explaining ethnic inequalities in educational attainment, *Ethnicities*, Vol 7(3): 291–305.

Heath, Anthony & Sin Yi Cheung (2008). Ethnic Disadvantages in the Labour Market. Presentation. Available at <http://www.sociology.ox.ac.uk/people/heath.asp>

Hult, Carl & Stefan Svallfors (2002). "Production Regimes and Work Orientations: A Comparison of Six Western Countries", *European Sociological Review*, vol. 18 (3), pp. 315-331.

Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Postmodernization*. Princeton: Princeton University Press.

Jensen, Bent & Torben Tranæs (2008). "Forventninger til elevernes fremtidige familie- og arbejdsliv", pp. 109-117 i Torben Tranæs (red.), *Indvandrerne og det danske uddannelsessystem*. København: Gyldendal.

Jæger, Mads Meier, Niels Ploug & Martin D. Munk (2003). *Ulighed og livsløb – analyser af betydningen af social baggrund*. København: Socialforskningsinstituttet.

Klausen, Trond Beldo (2007). *Et spørgsmål om klasse*. Ph.d. afhandling. Aalborg: Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet.

Lenski, Gerhard (1954). "Status Crystallization: A Non-Vertical Dimension of Social Status", *American Sociological Review*, vol. 19 (4), pp. 405-413.

Madsen, Mikkel Bo, Trine Filges, Pernille Hohnen, Søren Jensen, Kirstine Nærvig Petersen (2007). *Vil De gerne have et arbejde? En undersøgelse af arbejdsmotivation og fleksibilitet hos arbejdsmarkedsparede ledige*. København: Socialforskningsinstituttet.

Nevitte, Neil and Mebs Kanji (2003). Immigrants and Work: Findings from the 1990 and 2000 World Values Surveys. Prepared for Citizenship and Immigration Canada. <<http://www.cic.gc.ca/english/research/papers/work/work-toc.html>>

Orum, Anthony M. (1974). "On Participation in Political Protest Movements", *Journal of Applied Behavioral Science*, vol. 10 (2), pp. 181-207.

Svallfors, Stefan, Knut Halvorsen, & Jørgen Goul Andersen (2001). 'Work orientations in Scandinavia: Employment commitment and organizational commitment in Denmark, Norway and Sweden', *Acta Sociologica*, vol. 44 (2), pp.139-156.

Tranæs, Torben (red.) (2008). *Indvandrerne og det danske uddannelsessystem*. København: Gyldendal.

Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark (2007a). *Værdier og normer – blandt udlændinge og danskere*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark, i samarbejde med Peter Gundelach og Esther Nørregård-Nielsen (2007b). *Etniske gruppers værdier - Baggrundsrapport*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

Viby Mogensen, Gunnar (2006). *Folkevandringen til de rige lande. Nordamerikanske erfaringer*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Viby Mogensen, Gunnar & Poul Chr. Matthiessen, red. (2000). *Integration i Danmark omkring årtusindskiftet. Indvandrernes møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag/Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Bilag 1. Undersøgelsens data

Undersøgelsen er baseret på interviews med et repræsentativt udvalg af børn og unge (15 år og derover) samt forældregenerationen fra ni etniske minoriteter, sammenholdt med et tilsvarende udsnit af danskere. Svarpersonerne blev interviewet pr. telefon i perioden november 2006-november 2007 (langt de fleste er gennemført i januar-marts 2007, men der var en temmelig langtrukket opfølgning for at reducere bortfaldet – for 190 interviewpersoner lykkedes kontakten først i efteråret 2007 efter i enkelte tilfælde op til 30 forsøg). Svarpersonerne havde mulighed for at vælge web-skema eller postspørgeskema som alternativ.

De ni etniske minoriteter er personer med oprindelse i følgende lande:

- Eks-Jugoslavien (bl.a. Bosnien, men også de øvrige områder),
- Tyrkiet,
- Iran,
- Irak,
- Libanon/statsløse (normalt palæstinensere),
- Pakistan,
- Somalia,
- Sri Lanka, samt
- Vietnam.

Denne bredde med hele ni grupper er valgt for at sikre, at der er ganske betydelig variation i kulturel baggrund, ligesom der også er ganske betydelig variation i graden af succes på arbejdsmarkedet. Denne sammensætning giver en mulighed for at skelne mellem, hvad der kan skyldes den forskellige kulturelle baggrund, og hvad der kan skyldes den fælles status som indvandrere.

De ni etniske grupper er udtrukket på basis af Danmarks Statistiks registeroplysninger om oprindelsesland for indvandrere og efterkommere. Gruppen af "danskere" er rent teknisk udtrukket som restgruppen af alle andre. Der er dog via spørgsmål om oprindelsesland sket en frasortering af svarpersoner med oprindelse i andet land – vestligt eller ikke vestligt – således at "danskere" i tabellerne i rapporten her udelukkende henviser til personer med dansk oprindelse.

Stikprøven er udtrukket som en dispropotionalt stratificeret stikprøve, hvor der er stratificeret på såvel alder som oprindelsesland. Når det gælder alder, skulle stikprøven tilgodesee to hensyn: Dels skulle den omfatte de unge, dels deres forældre eller forældregeneration. I praksis blev dette løst ved at udtrække en stikprøve, der var dispropotionalt stratificeret på alder, således at stikprøven fik en stærk overvægt af 15-24-årige og 40-49-årige – dog med hovedvægt på de unge. Desuden blev der imidlertid trukket små stikprøver af alle andre aldersgrupper – noget større for de nærmestliggende aldersgrupper og meget

små for de fjernestliggende – så materialet *i princippet* kan vejes op til en befolkningsrepræsentativ stikprøve.

For at sikre et statistisk forsvarligt antal svarpersoner inden for alle etniske grupper er stikprøven endvidere disporportionalt stratificeret på oprindelsesland, så der er udtrukket relativt færre eks-jugoslaver og tyrkere, end deres antal kunne berettige til, mens der er trukket tilsvarende flere fra de mindste etniske grupper, specielt personer fra Iran, Sri Lanka og Vietnam.

SFI Survey forestod i samarbejde med Danmarks Statistik stikprøveudvælgelsen. Allerede fra starten blev der for at sikre et tilstrækkelig antal besvarelser suppleret lidt i det oprindelige design, så der blev gennemført en direkte matchning af de udtrukne unge og deres forældre. Der blev således tilfældigt udvalgt en fader/moder (uden mulighed for erstatning) for en stikprøve af de udtrukne personer mellem 15-19 år, der indgik i undersøgelsen. I alt blev der brutto udtrukket 6.587 indvandrere/efterkommere fordelt på de ni etniske grupper, samt 2.043 ”danskere” (herunder alle, der ikke falder ind under de ni etniske grupper) fra registrene – plus 685 indvandrere og 320 danskere som matchende forældre.

Der er ikke skelnet mellem indvandrere og efterkommere i tilrettelæggelsen af undersøgelsen (ved brug af data vil en sådan opdeling dog kunne foretages ud fra baggrundsuplysningerne i spørgeskemaet). Det er imidlertid ikke så relevant for denne del af projektet, om de unge er født i landet, hvilket formelt gør dem til ”efterkommere”, eller de er kommet hertil som små, hvilket formelt gør dem til ”indvandrere”. Det kan ikke antages at have særlig stor betydning for holdninger, og der ser heller ikke ud til at være tilfældet. Vi omtaler nogle gange under ét de unge som ”andengenerationsindvandrere”, selv om nogle af dem rent formelt er ”indvandrere”. Det afgørende er, at de stort set alle har (haft) herboende forældre.

Registeroplysningerne om oprindelsesland har der ikke kunnet opnås tilladelse til at overføre fra Danmarks Statistik til datamaterialet, hvorfor analyserne rent praktisk er baseret på svarpersonernes egne oplysninger om oprindelsesland. Det giver dog næppe anledning til fejl. Nogle af svarene har interviewererne ikke kunnet finde ud af at indplacere, men da der er stillet åbent spørgsmål efterfølgende, har det været muligt at kode af disse. Det gælder 41 af de 87 svarpersoner, der har angivet oprindelseslandet til et ”andet vestligt land” og 77 af de 132, der har oplyst et ”andet ikke-vestligt land”.¹ Kategoriseringen viser i øvrigt, at nogle af svarpersonerne (og/eller interviewererne) har en bredere

---

¹ De resterende 46 fra vestlige lande og 55 fra ikke-vestlige lande indgår, fordi personer med dansk og anden oprindelse (ud over de ni lande) som nævnt rent teknisk indgik i en restgruppe, hvorfra stikprøven af danskere blev trukket.

opfattelse af, hvad der er ”vestlige” lande, end den afgrænsning, der er indbygget i Danmarks Statistiks gruppering.

I alt er der opnået svar fra 1.510 svarpersoner med dansk oprindelse og i alt 3.305 personer med de ni oprindelseslande for de undersøgte etniske minoriteter. Hertil kommer 137 personer med andet eller uoplyst oprindelsesland, så den samlede realiserede stikprøve omfattede 4.952 svarpersoner. Svarprocenten (uden korrektion for ”neutralt bortfald” grundet fraflytning, dødsfald, sygdom o.l.) var 65 pct. for de udtrukne danskere og 48 pct. for de udtrukne svarpersoner fra de ni minoriteter.

Opnåelsen varierede noget mellem de enkelte etniske grupper. Uden korrektion for ”neutralt bortfald” var tallet 35 pct. for somalierne, 41 pct. for pakistanerne, 43 pct. for tyrkerne, 47 pct. for libaneserne/palæstinenserne, 48 pct. for iranerne, 49 pct. for vietnameserne, 52 pct. for eks-jugoslaverne og irakerne, og endelig 56 pct. for svarpersoner med oprindelse i Sri Lanka.

Aldersmæssigt var opnåelsen 57 pct. for de 15-19-årige, 45 pct. for de 20-24-årige, 50 pct. for 25-29-årige, 46 pct. for 30-39-årige, 51 pct. for 40-49-årige og endelig 47 pct. i aldersgruppen 50-59 år (inkluderende enkelte ”match-forældre” på 60 år og derover). Igen er der tale om ukorrigerede opnåelsesprocenter, der bliver lidt højere, hvis der korrigeres for neutralt bortfald.

Selv om en opnåelse i underkanten af 50 pct. (”konservativt” opgjort) er omkring det normale for undersøgelser af indvandrere – og i stigende grad også for større undersøgelser af ”almindelige” danskere – så bør det overvejes, om bortfaldet kan give anledning til systematisk skævhed i resultaterne. Det kunne i princippet tænkes, at de, der var interviewet, var de mest assimilerede, mens den kulturelle afstand var større for dem, der ikke er interviewet. Dette kan ikke helt udelukkes, men det synes ikke at være særlig udpræget.

Når det gælder arbejdsmarkedsplacering, finder vi som forventet en relativt lav andel af beskæftigede blandt indvandrere i aldersgruppen over 35 år. Således var andelen beskæftigede blandt danskerne 86 pct. mod 56 pct. for indvandrerne under ét. For indvandrerne var tallene hhv. 63 pct. for mænd og 49 pct. for kvinder – mod hhv. 93 og 80 pct. for den tilsvarende gruppe af danskere i undersøgelsen. Disse tal inkluderer selvstændige og lønmodtagere (herunder korttidsbeskæftigede), men ikke uddannelsessøgende og midlertidigt eller permanent fraværende pga. ledighed eller sygdom (hvor indvandrerne navnlig skiller sig ud ved den høje andel af kontanthjælpsmodtagere og førtidspensionister).

Vi har endvidere medtaget nogle spørgsmål om brug af tørklæde, religiøsitet, vægt på religion i opdragelse mv., som er nogle af de faktorer, der adskiller skarpest – og som er kendt, også blandt indvandrere, nærmest som symboler på netop de kulturelle forskelle, som vækker størst modvilje hos de danskere, der har et skeptisk eller negativt syn på indvandrere. Her ser det imidlertid ikke ud til, at svarpersonerne skulle være specielt ”danske” – eller tilbøjelige til at give svar, der kunne ”behage” danskerne. Selv om bortfaldet næppe kan antages at være *helt* neutralt i relation til spørgsmålet om assimilation, vurderer vi, at der ikke er grundlag for at frygte, at resultaterne skulle være systematisk fejlvisende.

Stikprøverne blev som nævnt af hensyn til den statistiske sikkerhed udtaget med en vis overrepræsentation af de mindste indvandergrupper og en tilsvarende underrepræsentation af de største (eks-jugoslaver og tyrkere). For at lade de enkelte etniske minoriteter veje nogenlunde i overensstemmelse med deres andel af befolkningen, er der anvendt en simpel, aggregeret vejning i alle de tabeller i rapporten, hvor der ikke er opdelt på de enkelte etniske grupper. De præsenterede oplysninger er således – bortset fra aldersskævheden – repræsentative for de ni største etniske minoriteter set under ét.

I bilagstabel 1 er vist fordelingen af svarpersonerne på oprindelsesland og størrelsen af den tilsvarende gruppe i den samlede befolkning. Tilsammen repræsenterer de ni etniske grupper godt 225.000 eller ca. 2/3 af de personer her i landet, der iflg. Danmarks Statistik har et ikke-vestligt oprindelsesland. De øvrige fordeler sig på et meget stort antal lande, og langt de fleste grupper er temmelig små. I tabellen er vist antallet for de fem største af de ikke-undersøgte etniske minoriteter, dvs. alle dem, der tæller mere end 5.000 personer – personer med oprindelse i Afghanistan, Marokko, Kina, Thailand og Filippinerne.

Tabellen viser desuden den vægt, der ved beregningerne er benyttet til de tabeller, hvor der ikke er opdelt på de enkelte grupper. Eks-jugoslaverne er vejlet op med en faktor på knap 1,5 og tyrkerne med en faktor på knap 1,3. Svarpersoner med oprindelse i Iran, Sri Lanka og Vietnam er vejlet ned med en faktor fra 0,48 til 0,68. Denne vejning er ikke særlig radikal, og det betyder da også, at forskellen mellem de vejede og uvejede resultater normalt er ubetydelig.

Bilagstabel 1. Oversigt over oprindelsesland for de foretagne interviews, samt størrelsen af de enkelte grupper iflg. Danmarks Statistik pr. 1.1.2007.

Oprindelsesland	Befolkning 1.1.2007	Antal svar- personer	Vægt ved sammen- lægning
1. Danmark	4.969.384	1.510	1,0000
2. Eks-Jugoslavien i alt	45.746	456	1,4700
3. Tyrkiet	56.140	641	1,2833
4. Iran	14.551	363	0,5874
5. Irak	27.370	464	0,8643
6. Libanon	22.962	311	1,0819
7. Pakistan	19.244	251	1,1234
8. Somalia	16.193	224	1,0593
9. Sri Lanka	10.254	314	0,4785
10. Vietnam	13.093	281	0,6827
Total	225.553	3.305	
Andre ikke-vestlige lande	104.972	55	1,0000
Ikke-vestlige lande i alt	330.525		
Uoplyst, statsløse	(3.499)	36	1,0000
Vestlige lande i alt	147.175	46	1,0000
Indvandrere + efterkommere	477.700	3.442	
Hele befolkningen	5.447.084	4.952	
Etniske grupper over 5.000 personer, der ikke er medtaget i undersøgelsen			
Afghanistan	11.554		
Marokko	9.240		
Kina	8.045		
Thailand	7.771		
Filippinerne	6.146		

Litteratur fra Rockwool Fondens Forskningsenhed 2004-2008

2004

Migrants, Work, and the Welfare State.

Redigeret af Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann med bidrag af Thomas Bauer, Amelie Constant, Horst Entorf, Christer Gerdes, Claus Larsen, Poul Chr. Matthiessen, Niels-Kenneth Nielsen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö (Syddansk Universitetsforlag. Odense).

Er danskerne fremmedfjendske? Udlandets syn på debatten om indvandrere 2000-2002.

Af Hans Jørgen Nielsen (Aarhus Universitetsforlag).

Vil der være hænder nok? Danskernes arbejdsudbud i 2000-tallets velfærdsstat.

Af Bent Jensen (Gyldendal. København).

2005

Black Activities in Germany in 2001 and in 2004. A Comparison Based on Survey Data.

Af Lars P. Feld og Claus Larsen (Danmarks Statistik. København).

Indvandringen til Europa. Velfærdsstat og integration.

Af Bent Jensen med introduktion af Torben Tranæs (Gyldendal. København).

Fra asylansøger over flygtning til familiesammenføring. Offentlige kontant-ydelser i disse situationer i en række vestlige lande.

Af Hans Hansen (Danmarks Statistik. København).

2006

En befolkning deler sig op?

Af Anna Piil Damm, Marie Louise Schultz-Nielsen og Torben Tranæs. Med kommentarer og vurderinger af Rikke Hvilshøj, Henrik Sass Larsen og Svein Blom (Gyldendal. København).

From Asylum Seeker to Refugee to Family Reunification. Welfare Payments in These Situations in Various Western Countries.

Af Hans Hansen (Danmarks Statistik. København).

A Comparison of Welfare Payments to Asylum Seekers, Refugees, and Reunified Families. In Selected European Countries and in Canada.

Af Torben Tranæs, Bent Jensen, Mark Gervasini Nielsen (Danmarks Statistik. København).

Skat, arbejde og lighed – en undersøgelse af det danske skatte- og velfærdssystem.

Af Torben Tranæs (red.), Henrik Jacobsen Kleven, Claus Thustrup Kreiner, Niels-Kenneth Nielsen og Peder J. Pedersen (Gyldendal. København).

Træk af avisdebatten om de arbejdsløse fra 1840'erne til 1940'erne. Bind I: Debatten indtil 1907.

Af Bent Jensen (Danmarks Statistik. København).

2007

Træk af avisdebatten om de arbejdsløse fra 1840'erne til 1940'erne. Bind II: Debatten fra 1907 til 1940'erne.

Af Bent Jensen (Danmarks Statistik. København).

PISA Etnisk 2005. Kompetencer hos danske og etniske elever i 9. klasser i Danmark 2005.

Redigeret af Niels Egelund og Torben Tranæs med bidrag af Peter Jensen, Torben Pilegaard Jensen, Niels-Kenneth Nielsen, Helle Kløft Schademan og Nina Smith (Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag. Odense).

PISA 2000's læseskala. Vurdering af psykometriske egenskaber for elever med dansk og ikke-dansk sproglig baggrund.

Af Peter Allerup (Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag. Odense).

Indvandringen til Europa. Integration og velfærdsstat. – Genoptryk til gymnasie- og HF-brug af udvalgte kapitler fra bogen.

Af Bent Jensen med introduktion af Torben Tranæs (Gyldendal. København).

Employment Effects of Reducing Welfare to Refugees.

Af Duy T. Huynh, Marie Louise Schultz-Nielsen og Torben Tranæs (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

Determination of Net Transfers for Immigrants in Germany.

Af Christer Gerdes (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

Udenlandsk arbejdskraft i Danmark. Konsekvenserne for løn og beskæftigelse.

Af Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

Udenlandsk arbejdskraft i landbruget. Omfang, udvikling og konsekvenser.

Af Claus Aastrup Jensen, Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

What happens to the Employment of Native Co-Workers when Immigrants are Hired?

Af Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

Immigrants at the Workplace and the Wages of Native Workers.

Af Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen (Rockwool Fondens Forskningsenhed. København).

2008

Praktikpladser og formidlingspraksis – praktikkonsulenten i spændingsfeltet mellem virksomhedskrav og hensynet til ikke-diskrimination.

Af Line Vikkelsø Slot (Rockwool Fondens Forskningsenhed, København).

Træk af avisdebatten om de arbejdsløse fra 1950'erne til 1990'erne.

Af Bent Jensen (Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag, Odense).

Forbryderen og samfundet. Livsvilkår og uformel straf.

Af Lars Pico Geerdsen og Torben Trancés med bidrag af Susumu Imai, Claus Larsen og Michael Svarer (Gyldendal. København).

The Unemployed in the Danish News Paper Debate from the 1840s to the 1990s.

Af Bent Jensen (The Rockwool Foundation Research Unit, University Press of Southern Denmark. Odense 2008)

Immigrant and Native Children's Cognitive Outcomes and the Effect of Ethnic Concentration in Danish Schools.

Af Peter Jensen og Astrid Würtz Rasmussen (The Rockwool Foundation Research Unit. University Press of Southern Denmark. Odense)

Hvad skrev aviserne om de arbejdsløse? – Debatten fra 1840'erne til 1990'erne.

Af Bent Jensen (Gyldendal. København).

Source Country Differences in Test Score Gaps: Evidence from Denmark.

Af Beatrice Schindler Rangvid. (The Rockwool Foundation Research Unit. University Press of Southern Denmark. Odense).

Holdninger til uddannelse og arbejde blandt unge indvandrere, danskere og deres forældre.

Af Jørgen Goul Andersen (Rockwool Fondens Forskningsenhed, Syddansk Universitetsforlag. Odense).

Indvandrene og det danske uddannelsessystem.

Af Torben Tranæs (red.) med bidrag af Jørgen Goul Andersen, Camilla Hvidtfeldt, Bent Jensen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Line Vikkelsø Slot. (Gyldendal. København).

Rockwool Fondens Forskningsenhed på Internettet

Helt opdaterede oplysninger, herunder om forskningsenhedens nyeste projekter, kan findes på Internettet under enhedens hjemmeside.

Adressen er: www.rff.dk

Hjemmesiden indeholder i en dansk og engelsk version:

- oversigt over gennemførte forskningsprojekter, 1987-2008
- oplysninger om datagrundlag og metodevalg
- en kommenteret publikationsoversigt
- nyhedsbreve fra forskningsenheden samt
- oplysninger om organisation og medarbejdere.

Rockwool Fondens Forskningsenheds nyhedsbrev kan endvidere bestilles på telefon 39 17 38 32.

ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

DANMARKS STATISTIK
SEJRØGADE 11
2100 KØBENHAVN Ø

ISBN 978-87-90199-19-7
ISSN 0909-9824